

Η ΦΥΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΓΑΔΑΡΟΥ

ΗΤΟΙ

ΓΑΔΑΡΟΥ, ΛΥΚΟΥ ΚΑΙ ΑΛΕΠΟΥΣ ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΩΡΑΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ εἰκοστὸς αἰώνας εἶχε προχωρήσει στὴ δευτέρα δεκαετία του καὶ οἱ βιβλιοπῶλες τῆς Κρήτης, (ὁ πατέρας μου ἦταν βιβλιοπῶλης στὸ Ἑράκλειο ἀπὸ τὸ 1879), πλάι στὰ βιβλία ποὺ ἔφερον ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἔακολουθοῦσαν νὰ προμηθεύωνται τέτοια καὶ ἀπὸ τὴ Βενετία. Ἦταν μιὰ παλιὰ καὶ ἀξιολογημένη ἐπιβίωση.

Τὸ ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο ὁ «Φοῖνιξ», μ' ἔμβλημά του τὸ μαγικὸ πουλί, ποὺ πετάει φεύγοντας ἀκέραιο μὲς ἀπὸ τὶς φλόγες, ἦταν ἀκόμη στὴ ζωὴ καὶ ἔακολουθοῦσε νὰ τυπώνῃ ἐκκλησιαστικὰ καὶ λαϊκῆς χρήσης βιβλία, ποὺ ξωδεύονταν στὶς πολλὰς τότε τουρκοκρατούμενες ἑλληνικὲς περιοχὰς καὶ στὰ νησιά, τὴν Κρήτη, τὴν Κύπρο, τὰ Δωδεκάνησα, Σάμο, Χιό, Μιτυλήνη κ. λ.

Τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία τῆς Βενετίας ἦταν καλύτερα ἀπὸ τῆς Ἀθήνας, μὲ καθαρότερα στοιχεῖα καὶ προσεχτικότερο τύπωμα, μὲ κόκκινα τὰ κεφαλαῖα τῆς ἀρχῆς τῶν παραγράφων, μὲ στερεώτερα δεσίματα καὶ μὲ τὸ λαμπρὸ χαρτί τους.

Πότε ἔκλεισε τὸ τυπογραφεῖο ὁ «Φοῖνιξ» δὲν ξέρω. Πάντα - πάντα ἦταν τὸ τελευταῖο ἀπὸ μιὰ σειρά τέτοιων ἑλληνικῶν ἐργαστηρίων, ποὺ ἀπὸ πεντακόσια χρόνια δούλευαν ὁμορφα καὶ φώτιζαν τὸ γένος ἀπὸ τὴν καρδιά τῆς Ἀδριατικῆς.

Οἱ ἀφορμὲς ποὺ προκάλεσαν τὸ κλείσιμό του — φανερές. Ὑστερα ἀπὸ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὸ συμμαζώμα τοῦ ἔθνους γύρω στὸ λεύτερο Κράτος, ὅλοι κόβαν τὶς ἐμπορικὲς συναλλαγὰς μὲ τὸ ἔξωτερικό. Οἱ συγκοινωνίες ἦταν εὐκολώτερες καὶ φθηνότερες μέσα στὸ Κράτος καὶ οἱ δασμοὶ μικρότεροι. Ἡ ἀγορὰ κλείστηκε γιὰ κάθε προμήθεια ποὺ γινότανε πρὶν ἀπ' ἔξω καὶ ὁ δοῦλος Ἑλληνισμὸς δὲν ἀρκοῦσε πιά γιὰ νὰ συντηρῇ τυπογραφεῖα στὴ Βενετία.

Πλάι στὰ ὠραῖα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ποὺ μᾶς προμήθευε ἡ Βενετία, παίρναμε ἀπὸ κεῖ καὶ μιὰ σειρά κοσμικὰ βιβλία, πάλι σύμφωνα μὲ παλιὰ καὶ ἀδιάκοπη προτουρκικὴ παράδοση. Στὰ βιβλία τούτα μέσα ἦταν ὁ Ρωτόκριτος τοῦ Κορνάρου, ποὺ δὲν ἔπαυε ἀπὸ τὶς πρώτες του κεῖνες ἐκδόσεις νὰ τυπώνεται στὴ Βενετία καὶ νὰ πουλιέται παντοῦ. Ἔπειτα τὰ τρία ἀνώνυμα στιχογραφήματα: ἡ «Εὐμορφὴ Βο-

σκοπούλα», ἢ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» καὶ ἢ «Γαδάρου, Λύκου καὶ Ἀλεποῦς διήγησις χαρίεις (sic)», πού ὁ λαὸς τὴν ἔλεγε «Φυλλάδα τοῦ Γαϊδάρου», καὶ πληθὸς ἄλλα.

Πρωτογνώρισα τὴ «Φυλλάδα» (ἔτσι θὰ τὴ γράφω γιὰ τὸ συντομώτερο) ἀπ' αὐτὲς τὶς βενετσιάνικες ἐκδόσεις, ὅταν ἤμουν ἀκόμα παιδί, ὅπως καὶ τ' ἄλλα παρόμοια βιβλία. Τὴ «Βοσκοπούλα», τὴ «Θυσία» καὶ τὴ «Φυλλάδα» τὶς ἤξερα πὲς ἀπέξω.

Ἡ φιλολογία μὲ τὰ ζῶα σὰν πρωταγωνιστὲς εἶναι πολὺ παλιά. Οἱ παλιοὶ Ἕλληνες κι οἱ Ρωμαῖοι ἔδιναν μεγάλη σημασία στοὺς μύθους τοὺς λεγόμενους τοῦ Αἰσώπου καὶ τοὺς λογάριζαν ἄριστο ἠθοπλαστικὸ μέσο. Τὰ ζῶα στοὺς μύθους παίζουσαν τὸ ρόλο τῶν ἀνθρώπων κάθε λογῆς. Μιλοῦν, χωρατεύουν, ξεγελοῦν ἕνα τ' ἄλλο κι ἢ Ἀλεποῦ κρατεῖ πάντα τὸν κύριο ρόλο. Στὸ Μεσαίωνα, ἀπὸ ἐπιβιώσες τῶν ἀρχαίων χρόνων, δημιουργεῖται στὴ Δύση δλάκερη φιλολογία γύρω στὴν Ἀλεποῦ. Στὴ Γαλλία πρωτοαναφέρεται τὸ «Μυθιστόρημα τῆς Ἀλεποῦς» (*Le Roman du Renard*) στὶς ἀρχὲς τοῦ δέκατου τρίτου αἰώνα. Τὸ 1250 μεταφράζεται σὲ μιὰ διάλεχτο τῶν Κάτω-Χωρῶν. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1350 κάποιος ἀνώνυμος τὸ ξαναδουλεύει καὶ τὸ μεγαλώνει, φέροντάς το στὴ δυτικὴ Φλάνδρα. Τὸ κείμενο, μὲ σχόλια καὶ λοιπά, γραμμένα ἀπὸ τὸ Hendrik van Alkmaar, τυπώθηκε τὸ 1487 καὶ πάνω σ' αὐτὸ πλάστηκε ἡ πρώτη σε γερμανικὴ διάλεχτο διασκευή, πού μὲ τὸν τίτλο «Reynke de Vos» εἶδε τὸ φῶς στὸ Lübeck τὸ 1498. Ἡ ἀνατύπωσή του, πού ἔκαμε ὁ Hackmann στὰ 1711, χρησίμεψε στὸ Götthe γιὰ τὴν ἔμμετρη σὲ δαχτυλικούς ἐξάμετρος διασκευή του, πού τυπώθηκε τὸ 1794 μὲ τὸν τίτλο «Reineke Fuchs».

Ὁ Γάλλος σατυρογράφος Mathurin Régnier, πού ἔζησε κάμποσο στὴ Ρώμη καὶ πολλὲς ἀπὸ τὶς σάτυρές του εἰς ἔγραψε κάτω ἀπὸ ἰταλικὲς ἐπίδρασεις, στὴν τρίτη σάτυρά του, ἀπὸ τὸ στίχο 216 καὶ κάτω, δίνει περίπου τὸ μῦθο τῆς «Φυλλάδας», μὲ πρόσωπα τὸ Λύκο, τὴ Λιόντισσα καὶ τὴ Μούλα. Θὰ σημειώσω πὼς καὶ μιὰ πρόχειρη σύγκριση τῆς σάτυρας τοῦ Régnier μὲ τὴν πολὺ παλαιότερη «Φυλλάδα», δείχνει τὴν ἀνώτερη ποιότητα τοῦ δεύτερου σ' ἐκφραστικὴ ἀκρίβεια, σ' ἐξυπνάδα καὶ χιοῦμορ, σὲ ψυχολογικὴ κατατόπιση καὶ σ' αἴσθηση τῆς πραγματικότητος. Ἔχομε καὶ στὴ «Φυλλάδα» τὰ ἴδια γνωρίσματα, πού βρῖσκομε καὶ στὰ μεταγενέστερα προϊόντα τῆς κρητικῆς μούσας.

Ὁ Régnier πιστεύει, πὼς οἱ Ἰταλοὶ πού τοῦ προμήθεψαν τὸ μῦθο, τὸν εἶχαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ὅπως τόσους ἄλλους, καὶ ξεκινᾷ μ' ἕνα σφάλμα.

Or entends à ce point ce qu' un Grec en écrit.

Ὁ μῦθος ὅμως τῆς «Φυλλάδας» δὲν εἶναι, ἄμεσα τουλάχιστον, ἑλλη-

νικός. Βρίσκεται κι αὐτὸς μέσα στὸν κύκλο τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν παραμυθιῶν, πού ἔχουν πρωταγωνίστρια τὴν τυπικὰ πονηρὴ, ὑποκρίτρια, ψευδοθηρησκευόμενὴ καὶ χωρὶς ἠθικὸ χαλινοῦ Ἀλεπού καὶ πού πλάστηκαν, γιὰ νὰ σατυριστοῦν τύποι ἀνθρώπινοι κάθε καιροῦ καὶ τόπου. Οἱ μῦθοι αὐτοὶ κυκλοφοροῦσαν ἀπὸ πολλὰ παλιὰ καὶ στὴν Ἰταλία.

Τρεῖς τὸ λιγώτερο Ἰταλοί, πρὶν ἀπὸ τὸ Mathurin Régnier, μᾶς διηγέονται τὸ μῦθο «Φυλλάδας»: Ἕνας ἀνώνυμος στὸ «Novelliere Antico» (μῦθος 91), ὁ Στέφανος Guazzo στοὺς «Διαλόγους» του κι ὁ Σκιπίωνας Ammirato στὶς «Παροιμίες». Ἀξίζει νὰ προσέξουμε, πὼς καὶ στὶς τρεῖς ἰταλικὲς παραλλαγὲς παίρνουν μέρος τρία ζῶα, δηλ. ἡ Ἀλεπού, ὁ Λύκος κι ἡ Μούλα, τὸ θῦμα τῶν δυὸ θηριῶν, πού τελικὰ νικᾷ καὶ θριαμβεύει. Ἔτσι καὶ στὴ «Φυλλάδα» παίζουν τρία ζῶα. Μόνο πού τῆς Μούλας τὴ θέση τὴν παίρνει ὁ Γάιδαρος, γιατί, καθὼς φαίνεται, ἀπὸ κείνα τὰ χρόνια ἦτανε πιὸ συνηθισμένος στὴν Κρήτη ἀπὸ τ' ἄλλα ζωντανὰ τοῦ εἴδους του, καὶ σὰν τέτοιος πιὸ κατάλληλος γιὰ τὴ σάτυρα.

Ὅπως ὁ Mathurin Régnier, πολὺ μεταγενέστερος ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῆς «Φυλλάδας», κινήθηκε νὰ γράψῃ σάτυρα μ' αὐτὸ τὸ θέμα, ἔτσι κι ὁ Lafontaine, μεταγενέστερος ἀπὸ τὸ Régnier, συνθέτει δυὸ σχετικὸς μῦθους: Τὸν ὄγδοο τοῦ πέμπτου βιβλίου καὶ τὸ δέκατον ἑβδομο τοῦ δωδέκατου βιβλίου τῶν μῦθων του. Ὁ πρῶτος ἔχει τριανταεξὶ στίχους καὶ δυὸ μόνο πρόσωπα - ζῶα, τὸ Λύκο καὶ τ' Ἄλογο. Εἶν' ἓνα σκίτσο χωρὶς δράση, ἀπ' ὅπου λείπουν ὅλες οἱ χάρες τῆς «Φυλλάδας». Ὁ δεῦτερος ἔχει τριανταεφτά στίχους καὶ πρόσωπα τὴν Ἀλεπού, τὸ Λύκο καὶ τ' Ἄλογο. Τοῦτος εἶναι πιὸ κοντὰ στὴ «Φυλλάδα». Εἶναι κι αὐτὸς μιὰ μονοκοντυλιά· μὰ τὰ κύρια γνωρίσματα βρίσκονται χωρὶς κόπο. Ὁ Λύκος πληρῶνει καὶ δῶ τὰ σπασμένα, ὅταν σκίβῃ νὰ διαβάσῃ τ' ὄνομα τοῦ Ἀλόγου, πού εἶναι τάχα γραμμένο γύρω-γύρω στὸ πέταλό του. Βιάζεται χωρὶς δισταγμὸ νὰ τὸ κάμῃ, γιὰ νὰ ρεκλαμάρῃ τίς γνώσεις του στὴν ἀνάγνωση, τὴν ὥρα πού ἡ Ἀλεπού, πού κατὰλαβε πὼς κάτι τοὺς μαγεῖρενε τ' Ἄλογο,

s' excusa sur son peu de savoir !

Πηγὲς τοῦ Lafontaine — οἱ ἰταλικὲς τοῦ Mathurin Régnier. Αὐτὲς πού εἶχε μπροστά του κι ὁ Ἄνώνυμος, πού στιχοῦργησε τὸ «Συναξάριον τοῦ τιμημένου Γαδάρου». Σημειῶνω πὼς σε μιὰ παράγραφο τοῦ «Ἀσκημόπαπου» τοῦ Andersen, τὸ διωγμένο ἀπὸ παντοῦ πουλί, μπαίνει καὶ στὸ χαμόσπιτο μιᾶς χήρας, πού ζῆ μ' ἓνα γάτο καὶ μιὰ κόττα. Τ' ἀγαπάει σὰ παιδιὰ της κ. λ. Τὰ χνάρια τοῦ μῦθου τῆς «Φυλλάδας» εἶναι καὶ δῶ χεροπιστά.

Σίγουρα θὰ ὑπάρχουν καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα λογοτεχνήματα ἐπίδρα-

σες ἀπὸ τὸ μῦθο μας. Καὶ τὰ λίγα ὅμως τοῦτα δείχνουν ἀρκετὰ τὴ διάδοση τοῦ μύθου, ἄρα καὶ τὸ σατυρικό ἐνδιαφέρον πὸν παρουσιάζει. Κάτω ἀπὸ τὰ τρία πρόσωπα - ζῶα ἀναγνωρίζονται εὐκόλα οἱ τρεῖς μεγάλες μεσαιωνικὲς δυτικοευρωπαϊκὲς κοινωνικὲς τάξεις, τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῆς τρίτης τάξης, καὶ καυτηριάζεται, σκεπασμένα κι ἀνώδυνα, ἡ αὐθαιρεσία πὸν χαρακτηρίζει τὴ συμπεριφορὰ τῶν δυὸ πρώτων ἀντίκρου στὴν τρίτη.

Ὅπως μᾶς λέει ὁ Κάρολος Krumbacher στὴν Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας (München 1897, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, σελίδα 880 καὶ κάτω), ὁ μῦθος εἶναι δυτικοευρωπαϊκὸς κι ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν παραμυθιῶν τῆς Ἀλεποῦς. Τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει στὰ Προλεγόμενα τῆς ἔκδοσής του κι ὁ Ἰάκωβος Grimm.

Ὅμως ἡ «Φυλλάδα» δὲν ἔχει ἄμεση πηγὴ δυτικοευρωπαϊκὰ καὶ ἰταλικά πρότυπα. Ἄλλος πῖο παλιὸς στιχομοχός, ἀνώνυμος κι αὐτὸς καὶ Κρητικὸς, εἶχε γράψει πάνω στὸν ἴδιο μῦθο ἓν ἄλλο σατυρικό στιχομύθημα, πὸν ἀπ' αὐτὸ καὶ μόνο κατάγεται ἡ «Φυλλάδα».

Ὁ Γουλιέλμος Wagner (1843 - 1880) στὰ *Carmina Graeca Medii Aevi* (Lipsiae in Aedibus B. G. Teubner, 1874) στὶς σελίδες 112 ἴσαμε 123, δημοσιεύει γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν περίφημο Βιενέζικο Κώδικα (Codex Vindobonensis Theologicus 244) τὸ ἀπὸ 393 ἀνομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους πολιτικοὺς στίχους «Συναξάριον τοῦ Τιμημένου Γαδάρου» καὶ σε συνέχεια, στὶς σελίδες 124 ἴσαμε 140, τὴ «Φυλλάδα» μὲ τὸν τίτλο «Γαδάρου, Λύκου καὶ Ἀλουποῦς Διήγησις Ὠραία» (ὄχι «Χαρίεις»).

Τὴν ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας» ὁ Wagner τὴν ἔκμαε μὲ πολλὴ εἰθυσυνειδησία σύμφωνα α) μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ Ἰάκωβου Grimm τοῦ 1832 πὸν εἶχε γίνει ἀπάνω σε συγκαιρινὴ λαϊκὴ βενετσιάνικη ἔκδοση, καὶ β) μιὰ πάλι βενετσιάνικη λαϊκὴ ἔκδοση τοῦ 1871, πὸν τοῦ προμήθευσε ὁ Σάθας.

Οὔτε ὁ Grimm οὔτε ὁ Wagner δὲν ἔχουν ἰδέα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀντιτύπου τῆς πρώτης ἔκδοσης τῆς Βενετίας τοῦ 1539, πὸν ἀναφέρει ὁ Krumbacher, (ἐνθ' ἀνωτέρω σελίδα 883, Hilfsmittel). Ἴσως ἐπειδὴ, κι ἂν βρισκόταν ἀπὸ τότε στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχε γίνει γνωστὴ ἢ ἐκεῖ παρουσιά του.

Λὲν εἶχα γιὰ τὴ δουλειά μου παρὰ μόνο τὸν τόμο τοῦ Wagner. Ἀλλὰ τὸ ἀντίτυπο πὸν χρησιμοποίησα ἔχει ἰδιαίτερη στὸ προκείμενο ἀξία: Προέρχεται ἀπὸ τὸ μῆμα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδη, πὸν μὲ τὴ διαθήκη του, δωρήθηκε στὸ Μουσεῖο Ἡρακλείου. Στὰ περιθώρια τῶν σελίδων τῆς «Φυλλάδας» ὑπάρχουν κάμποσες ἰδιόχειρες σημειώσεις καὶ διόρθωσες τοῦ πατέρα τῆς κρητολογίας, πὸν

χρησιμοποιοῦ στήν ἔκδοσή μου, μνημονεύοντας προσεχτικὰ τὴν πηγὴ τους. Στὶς περισσότερες ἀπ' αὐτὲς ὁ Ξανθουδίδης, πλάι στὸ ἀρχικὸ τοῦ ἐπιθέτου του Ξ., ἢ καὶ χωρὶς αὐτό, βάζει ἓνα Μ. ἢ (Μ.) ποὺ δὲν εἶχα κατορθώσει νὰ ἑξακριβώσω τί σημαίνει, μ' ὄλο ποὺ εἶχα γιὰ καιρὸ προσπιθῆσει κι ἐρευνῆσει. Φαινόταν ὅμως ὅτι πρόκειται γιὰ γραφὲς προερχόμενες ἀπὸ ἄγνωστη σε μένα ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας».

Ὁ διαλεχτὸς μεσαιωνοδίφης φίλος κ. Μανούσος Μανούσακας, περαστικὸς ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο, εἶχε τὴν καλὴ σὺνῆ, κατὰ παρακλήσῆ μου, νὰ κοιτάξῃ τὸν τόμο. Ὑστερα ἀπὸ προσεχτικὴ ἐξέταση, μοῦ εἶπε, πὼς εἶναι πολὺ πιθανὸ τὸ Μ. (Μ.) ποὺ σημειώνει ὁ Ξανθουδίδης, νὰ φανερῶνῃ γραφὲς τῆς πρώτης βενετσιάνικης ἔκδοσης τῆς «Φυλλάδας» τοῦ 1539, ποὺ θὰ εἶχε προμηθευτῆ ἀπὸ τὸ Μόναχο ἀντίγραφό της, μὲ σκοπὸ νὰ ἐκδώσῃ τὸ ἔργο. Κατὰ κακὴ τύχη τὰ κατάλοιπα τοῦ Ξανθουδίδη δὲν ἔχουν φυλαχτῆ στὶς ντόπιες βιβλιοθηκῆς, ὅπου θὰ ἦταν ἡ θέση τους, παρὰ βρίσκονται σκορπισμένα.

Παρατηρῶ, πὼς ἡ ἔκδοση τοῦ 1539, (ἂν εἶναι σωστὴ ἡ ἔκδοχή, πὼς οἱ γραφὲς ποὺ σημειώνει ὁ Ξανθουδίδης προέρχονται ἀπ' αὐτήν), δὲν εἶναι ἔκδοση τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ. Τοῦτο ἀποδείχεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς, πὼς πολλὲς γραφὲς ἀπ' ὅσες παραδίδουν οἱ ἄλλες λαϊκὲς βενετσιάνικες ἔκδοσεις, ποὺ εἶχε ὑπ' ὄψῃ ὁ Grimm κι ὁ Wagner, εἶναι καλύτερες ἀπὸ τῆς ἔκδοσης τοῦ 1539. Θὰ πῆ, πὼς, παράλληλα πρὸς τὸ κείμενο τῆς «Φυλλάδας» ποὺ μᾶς δίνει ἡ πρώτη κείνη λεγόμενη ἔκδοση, κυκλοφοροῦσαν κι ἄλλα, συγκαιρινὰ ἢ παλιότερα, ποὺ δὲν τὰ ἤξερε ὁ ἐκδότης τοῦ 1539, τὰ γνώρισαν ὅμως οἱ μεταγενέστεροι ἐπιμελητὲς τῶν λαϊκῶν ἐκδόσεων.

Ὁ Ἰάκ. Grimm, ὁ μεγάλος γερμανολόγος, τὴν ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας» τὴν ἐπιχείρησε, ἀνατυπώνοντας αὐτοῦσια μιὰ λαϊκὴ βενετσιάνικη ἔκδοση, γιὰ νὰ τὴ στείλῃ στὸ συνιδρυτῆ τῆς γερμανιστικῆς ἐπιστήμης Κάρολο Lachmann, ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸ λόγο, πὼς σχετιζόταν μὲ τὸ Reinhart Fuchs, ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσε καὶ τοὺς δύο. Γι' αὐτό, ἡ ἀμέλεια στὴν ἔκδοση καὶ τὸ πλῆθος τῶν παρανοήσεων τοῦ γλωσσάριου, ποὺ ἀναφέρει ὁ Krumbacher, δὲν ἔχει ἰδιαιτέρη σημασία. Δὲν ἦταν εἰδικὸς γιὰ ἔκδοσεις νεοελληνικῶν κειμένων. Τὰ προλεγόμενά του ὅμως, ὅπου θὰ γίνεται λόγος γιὰ τὴν καταγωγὴ καὶ τὴν διαμόρφωση τοῦ μύθου, δὲν ἦταν εὐκόλο, παρὰ τὴ ζωνερὴ ἐπιθυμία μου, νὰ τὰ συμβουλευτῶ, ἂν καὶ πιστεύω πὼς θὰ μοῦ ἦταν πολὺ χρήσιμα.

Ἀπὸ ἓνα em [endavit] Bicelas στὸ κριτικὸ σημείωμα τῆς «Φυλλάδας» (στίχος 228) συμπεραίνω, πὼς ὁ Βικέλας ἀνακοίνωσε μ' ἐπιστολὴ στὸ Wagner τὴν ὠραία διόρθωση τοῦ *μέταυτα σε μετ' αὐτά*. Στὸ σύγγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Οἰκονόμου «Ἴρεῖς Ἀνθρω-

ποι», πού μοῦ ὑπόδειξε ὁ λόγιος φίλος Νίκος Σταυρινίδης, Ἀθήνα 1953, τόμος II, σελίδες 267 καὶ κάτω, βλέπομε πως ὁ Βικέλας κι ὁ Wagner ἦταν φίλοι κι ἀλληλογραφοῦσαν γιὰ χρόνια. Ὅμως στὴ βιβλιογραφία τοῦ Βικέλα, πού παραθέτει ὁ Οἰκονόμου, δὲ γίνεται μνεῖα καμμιάς ἐργασίας τοῦ Βικέλα πάνω στὴ «Φυλλάδα».

Ὁ Ἀ. Ἀ. Παπαδόπουλος, διευθυντὴς τοῦ λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας, (Κανίσκιον Φαίδωνι Κουκουλέ, Ἀθήνα 1953, σελίδες 386 καὶ κάτω), σ' ἄρθρο του γιὰ τὴ «Φυλλάδα», εἶναι ἐπιφυλακτικὸς ὡς πρὸς τὶς γνώμες τοῦ Krumbacher. Δὲν κάνει κανένα λόγο γιὰ τὴν κρητικὴ καταγωγή τοῦ ἔργου, οὔτε τὸ συσχετίζει μὲ τοὺς ἄλλους καρπούς τῆς κρητικῆς γραμματείας καὶ μὲ τὴν Ἀναγέννηση. Κακίζει τὸν Krumbacher, γιὰτὶ θεωρεῖ τὸ μῦθο τῆς «Φυλλάδας» δυτικοευρωπαϊκὸ. Ἀλλὰ ὁ Krumbacher δὲν ἀρνιέται τὴν ἀρχικὰ πιθανὴ ἑλληνικὴ καταγωγή του.

Δὲν τὸ πιστεύω ἀκόμα, ὡς ἱστορικὰ σωστό, τὸ νὰ ὑποστηρίζεται, πὼς ἡ «Φυλλάδα» ἀνήκει στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, κι ἂν ἀκόμα ὁ Krumbacher τὴν περιλαβαίνει στὴν ἱστορία του, μαζὶ μ' ὅλα τ' ἄλλα κρητικὰ ποιητικὰ προϊόντα. Ὁ Krumbacher ἔγραφε πρὶν ἀπὸ τὸ 1897. Μὰ ἀπὸ τότε ἴσαμε τὸ 1953 ἡ μελέτη τῶν κρητικῶν κειμένων ἔφερε σημαντικὲς ἀλλαγὲς στὶς ἀποψεις τοῦ Krumbacher.

Ἡ περίοδο ἀνάπτυξης τῶν κρητικῶν γραμμάτων, ἀπὸ τὸ Δελαπόρτα ἴσαμε τὸ Φώσκολο, πάει πιὸ πολὺ μὲ τὴ Δύση παρὰ μὲ τὴν Ἀνατολή. Εἶναι μιὰ ἀρχὴ κι ὄχι ἓνα τέλος. Κάτι χρονικὰ, γεωγραφικὰ καὶ γλωσσικὰ διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι ξέρομε γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ἐκεῖ ἴσαμε τὴν τελευταία στιγμή βασίλευε ὁ δασκαλισμὸς τῶν γραμματισμένων κι ἡ πνευματικὴ φτώχεια τῶν ἀγράμματων. Στὴν Κρήτη τ' ἀνθισμα εἶναι καθαρὸ καὶ γενικὸ. Τὰ στιχορρογῆματα ξαμῶνουν στὸ σύνολο κι ὄχι σε μιὰ «ἐλίτα». Τὰ ποιητικὰ ἔργα ἐκδίδονται καὶ σκορπίζονται στὰ τετραπέρατα σε χιλιάδες ἀντίτυπα. Πρόκειται γιὰ ἓνα βαθμιαῖο ἀνέβασμα, πού ἔξικινώντας ἀπὸ ψελίσματα καὶ πατώντας σκαλί-σκαλί, φτάνει στὸ Ρωτόχροτο καὶ ξαφανίζεται μὲ τὴν τελειωτικὴ κατάχτηση τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1669.

Ὅσο γιὰ τὸν τιμητικὸ τίτλο «Νίκος», πού ὁ ποιητὴς τῆς «Φυλλάδας», σὰν εἶδος παράσημο, κολνάζει στὸν ἀπίθανο θριαμβευτὴ τῆς ἄνισης ἀμάχης, εἶναι πιστεύω ἀρκετὰ φανερὴ ἡ ἀφορμὴ του, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ἀπαραίτητο τὸ νὰ καταφύγωμε στὸν ἀρχαῖο κείνο «Νίκωνα». Νίκησε. Λοιπὸν πρέπει νὰ λέγεται Νίκος.

Δὲν ἔχω στὴ διάθεσή μου τὴν πεζὴ δισκευὴ τοῦ «Συναξαριοῦ», πού ἀναφέρει ὁ Krumbacher, πὼς ἔγινε γιὰ τοὺς εὐλαβικοὺς ἀναγνώ-

στες, κι ὅπου γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸ "Ἅγιον" Ὄρος. Δὲν ξέρω, ἂν μετὰ τὸ 1874, πού τυπώθηκαν τὰ Carmina τοῦ Wagner, δημοσιεύτηκε καμμιά ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας», ἐχτὸς ἀπὸ τὶς λαϊκὲς τῆς Βενετίας, οὔτε ἂν γράφτηκαν κι εἶδαν τὸ φῶς ἄλλες μελέτες σχετικέες. Ὁπωσδήποτε γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς δουλειᾶς αὐτῆς, νὰ δώσω δηλαδὴ ἓνα κείμενο καθαρὸ καὶ φροντισμένο, πού νὰ τραβήξῃ τὴν προσοχὴ καὶ τοῦ πλατύτερου κοινοῦ καὶ τῶν εἰδικῶν σ' ἓνα πνευματικὸ καρπὸ σ' ὅλα ἀντάξιο τῆς ἐποχῆς του, μοῦ ἔφτασαν ὅσα μπόρεσα νὰ διαβάσω καὶ νὰ χρησιμοποιήσω.

Ὁ τόμος τοῦ Wagner μὲ τὶς σημειώσεις τοῦ Ξανθοῦδίδη στὰ περιθώρια' ἔπειτα ἡ σύσταση πού κάνει ὁ ἴδιος ὁ Wagner (ξέροντας καλά τ' ἀδύναμα καὶ τρωτὰ σημεῖα τῆς δικιᾶς του ἔκδοσης) σ' ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες, νὰ ξαναμελετήσωμε καὶ διορθώσωμε τὰ κείμενα (σελ. VIII.) καὶ τέλος ἡ ἐχτίμησή μου πρὸς τὴ «Φυλλάδα», ἦταν τὰ κίνητρα τῆς ἀπόφασής μου νὰ καταπιαστῶ μ' αὐτὴ τὴν ἔκδοση.

Μιὰ προσεχτικὴ μελέτη κι ἀντιπαραβολὴ τῶν κειμένων τοῦ «Συναξαριοῦ» καὶ τῆς «Φυλλάδας» μᾶς διδάσκει τὰ παρακάτω.

A) Ἡ «Φυλλάδα», πού ἡ χρονολογία μιᾶς παλιᾶς ἔκδοσής της τὸ 1539 μᾶς εἶναι γνωστή, ἀποδείχεται σὰ μεταγενέστερη καὶ τεχνικώτερη διασκευή τοῦ «Συναξαριοῦ». Εἶναι σφάλμα νὰ θεωρήσωμε τὰ δυὸ τοῦτα στιχουργήματα σὰ μίμησες καὶ διασκευὲς ἑνὸς παλαιότερου πρότυπου, καθὼς ὑποστηρίζει ὁ Krumbacher. Ὁ στιχουργὸς τῆς «Φυλλάδας» παρακολουθεῖ στίχο - στίχο τὸ «Συναξάρι». Παίρνει τοὺς καλοὺς στίχους καὶ τὶς ἔξυπνες εὑρεσες πού συναντᾶ στὴν πρόοδο τῆς δουλειᾶς καὶ μᾶς τὶς βάζει στὴ διασκευή του αὐτοῦσιες.

Στὸ μεταξὺ, πάλι στὴ πρόοδο τῆς δουλειᾶς, ὅλο κι ἐφευρίσκει καὶ προσθέτει ἐπεισόδια κι ἐπεξεργάζεται καλλιτεχνικὰ τὸ μῦθο, πού καὶ στὰ δυὸ εἶν' ἓνας κι ὁ ἴδιος.

B) Ἡ γλωσσικὴ μορφή τοῦ «Συναξαριοῦ» τὸ τοποθετεῖ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 1500, περίπου τὸν καιρὸ πού ζοῦσε κι ἔγραφε στὸ Χάνδακα ὁ Στέφανος Σαχλίκης. Ἡ «Φυλλάδα» πάλι μᾶς παρέχει πολὺτιμο δείγμα τῆς θέσης πού εἶχε ἡ γλῶσσα, μέσα στὴν ἐξέλιξή της, κατὰ τὸ 1539, ὅταν ἀρχίζει νὰ παίρνῃ τὴ δόκιμη μορφή της.

Ξέρομε σήμερα, χάρη στὸ Μανούσο Μανούσακα, πὼς ὁ πιὸ παλιὸς Χανδακίτης ποιητὴς εἶναι ὁ Λινάρδος Δελαπόρτας καὶ ξέρομε μὲ ἀσφάλεια τὶς χρονολογίες τῆς δράσης του γύρω στὰ 1400. Ἡ γλωσσικὴ μορφή τῶν ἔργων τοῦ Δελαπόρτα εἶναι γιὰ σήμερα τὸ πρῶτο γινάστο σκαλὶ στὸ δρόμο πού φέρνει στὴ «Βοσκοπούλα», στὸ Χορτάτο, στὸν Κορνάρο.

Ἀνάμεσα στὶς δυὸ χρονολογημένες ἄκρες Δελαπόρτα Φώσκολου

διανύθηκε ἕνας δρόμος ἀπὸ κοντὰ τρία ἑκατόχρονα. Ἡ πρώτη ἐκδοσὴ τῆς «Φυλλάδας» τὸ 1539 μοιράζει τὴ χρονικὴ τούτη περίοδο περιπού στα δύο. Τὸ δεύτερο μισό, ἀπὸ τὴ «Φυλλάδα» ἴσαμε τὸ «Φορτουνατο», μᾶς εἶναι ἀρκετὰ γνωστό, ὕστερα ἀπὸ τόσες ἐργασίες πὺ εἶδαν τὸ πῶς. Τὸ πρῶτο μισό, ἀπὸ τὸ Δελαπόρτα ἴσαμε τὴ «Φυλλάδα», εἶναι λιγώτερο διερευνημένο. Σ' αὐτὸ πέφτει ἡ ζωὴ κι ἡ δράση τοῦ Χούμνου, τοῦ Μπεργαδῆ, τοῦ Σαχλίκη, τοῦ ποιητῆ τοῦ «Συναξαριοῦ» κι ἄλλων Κρητικῶν, πὺ τὰ ἔργα τους βρίσκονται στὸ Βιεννέζικο Κώδικα κι ἄλλοῦ.

Πιστεύω πὺς ἡ γλῶσσα καὶ γενικὰ ἡ μορφή τοῦ «Συναξαριοῦ» τὸ βάζουν χρονολογικὰ πὺ κοντὰ στὸ Δελαπόρτα, παρὰ στὴ «Φυλλάδα», γύρω δηλαδὴ στα χρόνια τῆς ἙΑωσης καὶ πρῖν.

Γ) Στὸ «Συναξάρι», ὅπως καὶ στὸ Δελαπόρτα, βρίσκομε πρωτόγονη στιγουργική, πὺ μᾶς θυμίζει κάπου-κάπου τ' ἀνεξέλιχτα βυζαντικὰ δεκαπεντασύλλαβα στιχουργήματα. Μὲ τὴ διαφορὰ, πὺς ὁ Δελαπόρτας εἶναι λόγιος κι ὁ ποιητῆς τοῦ «Συναξαριοῦ» περισσότερο λαϊκὸς στιχουργὸς μὲ μέτριο τάλαντο. Ἀπὸ ἀδεξιότητα κι ἀσιθάθεια γούστου ἀνακατεύει, ὅπως τοῦ ἔρχεται βολικό, ἀρχαϊκὰ καὶ συγκαιρινὰ του γλωσσικὰ στοιχεῖα. Καταφέρνει ὅμως κάπου-κάπου νὰ βρῖσκη ζωντανὲς ἔκφρασε, γεμᾶτες χιοῦμορ, μέσα στὸ τυχαῖο μᾶλλον συνταίριασμα τῶν δεκαπέντε σύλλαβῶν. Δὲν τοῦ λείπουν κάπου-κάπου κι ὀλόκληροι στίχοι μὲ ἀξία κι ἐκφραστικὲς εὔρεσε πετυχημένες, πὺ, καθὼς εἶπα, ὁ διασκευαστῆς τῆς «Φυλλάδας» τῖς παίρνει αὐτοῦσιες, δείχνοντας τὸ φῖνο γούστο του.

ἌΟ τελευταῖος εἶν' ἐπιδέξιος στιχουργός, ἔχει γούστο ποιητικὸ καὶ δὲ λείπει οὔτ' ἀπ' αὐτὸν τὸ πηγαῖο χιοῦμορ. Δὲ θὰ ὑποστηρίξωμε, πὺς ἡ στιχουργικὴ τῆς «Φυλλάδας» βρίσκεται στὸ ἐπίπεδο ἐκείνης πὺ συναντοῦμε στὴν «Ἐρωφίλη» καὶ στὸ «Ρωτόκριτο». Τὴν πλησιάζει ὅμως κι ἴσως τὴν προετοιμάζει.

Δ) Καὶ τὰ δύο στιχουργήματα, χωρὶς νὰ κάνουν πουθενὰ λόγο γιὰ τὴν Κρήτη, εἶναι γραμμένα στὴν Κρήτη κι ἀπὸ Κρητικούς. Μὲ τὴ διαφορὰ, πὺς, ὅπως γίνεται μὲ τὰ ἔργα τῶν παλαιότερων, ἡ γλῶσσα τοῦ «Συναξαριοῦ» δὲν εἶναι καθάρια ἰδιωματικὴ, στὸ βαθμὸ πὺ εἶναι τῆς «Φυλλάδας». ἌΟ στιχουργὸς του ἀρχαίζει, σολοικίζοντας καὶ βαρβαρίζοντας ἀκατάπαντα, κι ἀποφεύγει τοὺς ἰδιωματισμούς. Ζοῦν χωρὶς ἄλλο ἀκόμα στὴν ἐποχὴ του λέξε, τύποι κι ἔκφρασε ἀρχαϊκώτερες, μὰ κατὰ κύριο λόγο ὁ δασκαλισμὸς ἀθγατίζει τὰ νεκρὰ στοιχεῖα. Ὅπως καὶ νὰ ἔναι τὰ ζωντανὰ κρητικὰ στοιχεῖα φτάνουν καὶ περισσεύουν, γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν κρητικὴ καταγωγή τοῦ «Συναξαριοῦ»

Μάζεψα τ' ἀκόλουθα παραδείγματα' κακομάζαλος, (ἀ)μπουκῶνω,

ἀπηλογοῦμαι, γὰ πέσω θέλω (= θὰ πέσω, κατὰ διόρθωση Ξανθουδίδη, στίχος 24), θωροῶ, συθροῦβω (κατὰ διόρθωσή μου, στίχος 37), συντρομάσσω, ξυλοσοφῶ, εἰσυννεφιάσε (ἀντὶ εἰσυννέφιασε), σύντεκνος καὶ συντέκνισσα, μεταγιώθω, πιδεξοσύνη, τοιλιμπουρδῶ καὶ τοιλιμπούρδισμα, ἐθώρειε, ὄρνιθα, κατάκι (ἀντὶ γατάκι), σήκωμαν οὐκ ἔχει (= δὲν ἔχει σηκωμό, δὲ μπορεῖ κανένας νὰ σηκώσῃ [τὴν κότα] ἀπὸ τὸ βάρος της, στίχος 187), ματοφρύδια, βαροφοριάνω, οἱ μύξες νεῦρα γίνονταν, στραβοκωλιζω (γιὰ γαιῖδαρους), ὁ πόδας, ἀνακούκουβα, γριλῶνω (= γουρλῶνω τὰ μάτια), ὠρδιιάσε, ἐκάτσε (ἀντὶ ὠρδιίασε, ἔκατσε), κατασταίνω (= τοποθετῶ, ἐγκαθιστῶ), ξεματσοκῶνει καὶ ταινᾶ (γιὰ γαιῖδαρους), καταλεφτῶς (= λεπτομερῶς, κατὰ διόρθωση δική μου στὸ στίχο 322), κοπανιά, ἐνε, ἐδῶκε (δυσὸ φορὸς στὸ στίχο 368), κατασβολῶνω — δείχνουν κατὰ τρόπο σίγουρο τὴν κρητικὴ καταγωγή.

Ἀντίθετα πρὸς τὸ «Συναξάρι» ἢ «Φυλλάδα» εἶναι γραμμένη σε δοκιμώτερο ἰδίωμα, μὲ πλεονάζοντες κρητικισμούς καὶ μὲ σχετικὰ λίγες παρέκκλισης λόγιες καὶ ἀρχαϊζουσες. Ἡ γλῶσσα της εἶναι τέτοια, πὺν καὶ ἂν δὲν εἶχαμε τὴ χρονολογία τῆς πρώτης της ἐκδοσης, θὰ μᾶς ἦταν εὐκόλο μὲ μικρὸ λάθος νὰ εἰκάσωμε τὴν ἐποχὴ τῆς συγγραφῆς της.

Στὰ κριτικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ σχόλιά μου, πὺν δὲν τὰ χωρίζω γιὰ τὴν ἀπλούστερη χρῆση τους, W. σημαίνει τὸν τόμο τοῦ Wagner «Carmina Graeca Medii Aevi». Τὸ Ξ. (M.) δίνει τὶς γραφές, πὺν ὁ Ξανθουδίδης σημειώνει στὰ περιθώρια τοῦ ποτὲ ἀντιτύπου του τοῦ W., καὶ πὺν εἶναι πιθανὰ οἱ γραφές τῆς πρώτης ἐκδοσης τῆς «Φυλλάδας». Σε τέτοια περίπτωση τὸ M. ἢ (M.) σημαίνει ἀντίτυπο Μονάχου. Ἀναφέρω κάθε φορὰ τὶς ὄχι λίγες διόρθωσεις πὺν ἔκαμα καὶ πὺν μὲ εὐθύουν. Στὸ κείμενο τὶς δίνω μὲ ἀραιωμένα στοιχεῖα.

Τὰ σχόλια συντάχτηκαν γιὰ νὰ κάμουν εὐκολώτερη τὴν κατανόηση τῆς «Φυλλάδας» ὄχι τόσο στοὺς εἰδικούς, ὅσο στὸ πλατύτερο κοινὸ τῶν φιλομούσων. Οἱ γλωσσολογικὲς παρατήρησεις πὺν κάνω, εἶναι σύμφωνες μὲ τὰ πορίσματα τῶν γλωσσολόγων Χατζηδάκη, Φιλήντα καὶ τῶν ἄλλων. Γίνεται μόνο ὑπενθύμισή τους.

Οἱ ἀριθμοὶ στὴν ἀρχὴ τῶν παραγράφων φανερώνουν τοὺς στίχους, πὺν γι' αὐτοὺς γίνεται λόγος.

Γιὰ τὴν εὐκολία τῶν ἀναγνωστῶν δὲ χρησιμοποιοῦ τὶς συνηθισμένες συντομογραφίες καὶ τὰ λατινικὰ μονοσύλλαβα τῶν κριτικῶν ὑπομνημάτων, πὺν μόνο φιλόλογοι θὰ μποροῦσαν νὰ νιώσουν εὐκόλο.

Κομμάτια τοῦ κειμένου πὺν γι' αὐτὰ θὰ γίνῃ λόγος, τυπώνονται μὲ πλάγια. Τὸ σημεῖο (=) βάζεται ἅμα ἀκλουθοῦν ἐρμηνεῖες. Κριτικὰ καὶ ἄλλα βοηθητικὰ σχόλια χωρίζονται ἀπὸ τὶς λέξεις τοῦ κειμένου μὲ

ἄνω τελεῖες. Τὰ εἰσαγωγικά κλείνουν χωρία καὶ στίχους ἄλλων κειμένων.

ΓΑΔΑΡΟΥ, ΛΥΚΟΥ ΚΑΙ ΑΛΟΥΠΟΥΣ ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΩΡΑΙΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΕΝΟ ΚΑΙ ΔΙΩΡΘΩΜΕΝΟ

Ἄρχοντες, νὰ γροικήσετε, ἂν θέλετε, δαμάκι,
ὁ Δύκος μὲ τὴν Ἀλουποῦ πῶς ἤπιαν τὸ φαρμάκι.
Πῶς ἤτιονε ἡ ἀφορμή, πῶς ἐκαταπιαστῆκαν,
καὶ τί τοβέλλα πάθασι καὶ πῶς ἐντροπιαστῆκαν.

Σὰ φαίνεται, ὁ Γάδαρος ὁ καταφρονημένος, 5
πάντοτε κακορίζικος καὶ παραπονεμένος,
σ' ἀφέντην ἔλαχε κακόν, λωβόν καὶ ψωριασμένον,
φτωχόν καὶ κακομάζαλον, πολλὰ δυστυχισμένον.
Ποτέ του δὲν ἐχόρτιασε, ποτέ δὲν ἀναπαύτη, 10
νύχια καὶ μέρα δέρονται στὸν κῆπο γιὰ νὰ σκάφτη.
Πᾶσα πουργὸν ἐφόρτωνε τὸ Γάδαρον ἐκεῖνον
κι εἰς τὸ παζάρι πῆγαινε κι ἀπτεῖνος μετὰ κείνον.
Λάχανα τὸν ἐφόρτωνε, κρεμμύδια καὶ μαρούλια,
ραπάνια, ἀντίδια, κάρδαμα, πράσσα, κοκκινολύλια. 15
Ἄχερο δὲν τοῦ βροσκοτο, κριθάρι δὲν ποιάσσει,
νὰ δώση τοῦ Γαδάρου του, νὰ φάῃ, νὰ χοριάσῃ.
Τὰ λάχανα καθάριζε καὶ τοῦ ἔριχνε τὰ φύλλα,
κι ὄντεν ἐσκόλα τὸ βραδὺν ἐφόρτωνέν τον ξύλα.
Κι ἀπὸ τὸν κόπον τὸν πολύν, τὴν δούλεψην τὴν τόση,
κι ἐκ τὲς ξυλιῆς ὁπού παιρνεν, ὥστε νὰ ξεφορτώσῃ, 20
ἀδύνεψεν ὁ Γάδαρος καὶ πλέα δὲν ἐμπόρει
κι ἀπὸ τὴν ψώραν τὴν πολλὴν σαμάρι δὲν ἐφόρει.
Χειμῶνα δὲν ἐδύνετον οὐδὲ καὶ καλοκαίρι
οὐδὲ γιὰ ξύλα νὰ ὑπᾶ οὐδὲ νερὸ νὰ φέρῃ.
Καὶ μιὰ Λαμπρὴ, μιὰ Κυριακὴ, τάχα λυπήθηκέ τον 25
καὶ πιάνει καὶ ξεστρώνει τον, ἔλυσε κι ἄφησέ τον,
νὰ πᾶ νὰ περιβοσκηθῆ, καμπόσο ν' ἀνασάνῃ,
νὰ φᾶ κλαδί ἀπὸ δεντροῦ κι ἀπὸ τῆ γῆς βοτάνι,
νὰ πέσῃ καὶ νὰ κυλιστῆ, τὸ στόμα του ν' ἀφρίσῃ,
νὰ φᾶ καὶ χόρτον λιβαδικῦ, νὰ πιῆ κι ἀπὸ τὴ βρύση. 30

Στὴ μιὰ μεριά τοῦ λιβαδιοῦ ἦτονε δάσος μέγα
 κι ὁ Λύκος μὲ τὴν Ἴλουποῦ ἐρχόντουσαν καὶ λέγει·
 «Ἴντα βουλή νὰ κάμωμε, τί σιράτα νὰ κρατοῦμε,
 καλὸ κυνήγι νὰ ἴβρωμε σήμερο νὰ γευτοῦμε ;»
 Τότε κι οἱ δυὸ συμβάστηκαν καὶ συντροφιάν ἐκάμα 35
 καὶ μέρα νύχτα ὁμόοοσι νὰ περπατοῦν ἀντάμα.
 Λέοιν· « Ἄς δράμωμε λοιπόν, εἰς τὸ λιβάδι ἄς πᾶμε,
 ἂν λάχη κι εὐρωμεν ἐκεῖ κυνήγι γιὰ νὰ φᾶμε».

Καὶ παρευθὺς ἐκίνησαν στοῦ λιβαδιοῦ τὴ σιράτα,
 κι ἡ Ἴλουποῦ στοχάζετο, λέει· «Καλὰ μαντῆατα, 40
 κὺρ σὺντεκεν· μοῦ φαίνεται, νὰ ἴναι καλὸ κυνήγι
 ὁ Γάδαρος, κι ἄς δράμωμεν γλίγωρα, μὴ μᾶς φύγη».

Ὁ Γάδαρος τὸ γροίκησε, στέκει, ἀνασιενάζει,
 γυρνεύει λόγια νὰ τοὺς πῆ, ἔνα τ' ἄλλοῦ νὰ μοιάζει.
 Στέκει, διαλογίζεται, πῶς νὰ τοὺς ταπεινώσῃ 45
 καὶ λέγει τότε μέσα του· «Τώρα νὰ παίξ' ἡ γνώση!»

Λοιπὸν αὐτοὶ ἐσίμωσαν μὲ τὴν ταπεινοσύνην
 καὶ μὲ πολλὴν γλυκύτητα καὶ μὲ τὴν καλοσύνην,
 καὶ χαιρετοῦν καὶ λέγουν του· «Κὺρ Γάδαρέ μας, γειά σου,
 χίλια καλῶς ἐβροήκαμεν ἐδῶ τὴν ἀφεντιά σου, 50
 ἴβλα νὰ πᾶμεν εἰς τὸ σκιὸς, νὰ πάρῃς λίγ' ἄερα,
 ν' ἀναποντῆς, νὰ δροσιστῆς καὶ σὺ καμμιάν ἡμέρα.
 Ἰντάμα νὰ μιλήσωμεν, ὁμάδι νὰ γευθοῦμεν
 κι ἀγάλι - ἀγάλι εἰς τὸ σκιὸς τὴν σιράταν νὰ κρατοῦμεν.
 Εἰς ἔνα σπῆτιν ὁμορφον νὰ πᾶ νὰ κοιμηθοῦμεν 55
 καὶ τὸ ταχὺ μὲ τὴν δροσιάν πάλιν νὰ σηκωθοῦμεν».

Πολλὰ αὐτοὶ ἐπάσχισαν, γιὰ νὰ τονε ξεβγάλουν,
 γιὰ ν' ἀκλουθήσῃ μετ' αὐτούς, στοὺ σπήλιο νὰ τὸν βάλουν.
 Σὰν εἶδεν ὁ κὺρ Γάδαρος τὸ πῶς τριγύρω στέκουν,
 καὶ τί λαλοῦσι πρὸς αὐτόν, καὶ πῶς τὸν παραστέκουν, 60
 ἐνόησεν ὡς φρόνιμος καὶ βαρυνασιενάζει,
 καὶ πῶς νὰ κάμῃ μετ' αὐτούς στέκει καὶ λογαριάζει.
 Λέγει· «Ζῶον ταλαίπωρον εἶμαι ἐγὼ τοῦ κόσμου,
 ὅπου μὲ ταλαίπωρησεν ἀφέντης ὁ δικός μου.
 Ἰπάνω μου οὐδὲν βασιῶ σάρκαν ἀλλ' οὐδὲ αἷμα· 65
 ὁμνέω σας ἀλήθεια καὶ δὲν σᾶς λέγω ψέμα.
 Καὶ περπατῶ, κλονίζομαι, τρέμω καὶ θέλω πέσει,
 οὐδὲ γιατρός, ὡσὰν γροικῶ, θέλει μὲ ὠφελέσει».

Ταῦτά ἴλεγεν ὁ ταπεινός, τάχατες γιὰ νὰ πάγωνν,
 γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπ' αὐτιουρός, μήπως καὶ τότε φάγουν. 70

Καὶ πάλιν λέγει· « Ἄρχοντες, νὰ πῶ τῆς ἀφεντιᾶς σας,
 ἐγὼ ἀγαπῶ κι ὀρέγομαι νὰ ἔχετε τὴν ὑγείᾶς σας,
 γιατί θωρῶ τὸ κάλλος σας, τὴν ὄραιότητιᾶς σας,
 τὴν καλοσύνην τὴν πολλὴν καὶ τὴν γλυκύητιᾶς σας,
 καὶ θέλω νὰ γλυτώσετε, νὰ ἔχετε τὴν ζωὴν σας, 75
 νὰ πᾶτε σὶὰ σπιτάκια σας καλὰ μὲ τὴν τιμὴν σας
 Καὶ φύγετε ὀγλίγωρα, τὶ ἀρέντης μου βιγλίζει
 καὶ μὲ ζαγάρια καὶ σκυλιὰ τὸ δάσος τριγυρίζει.
 Ὅταν θελήση νὰ ἐβγῆ, νὰ πᾶ νὰ κυνηγήση,
 δὲ βροῖακει ἄλλος κυνηγὸς ὀμπρός του νὰ νικήση. 80
 Γιατ' εἶναι μέγας κυνηγὸς, μέγας περὸ δικοπιόσσης
 κι ἂν ἔν' καὶ πῆς καὶ φύγῃς τον βλέπε σε, ὅτι λανθάσσης.
 Ὅντα τὸν πάρουν ἄρχοντες γιὰ νὰ περιδιαβάσουν,
 τὰ ὄρη ὄλα θροῦβονται, τὰ δάση συντρομάσουν,
 γιὰτ' ἔχει σκύλους δυνατούς, ἔχει καὶ τὴν ἀνδρείαν 85
 σκύλους χοντρούς, λαγωνικά ἀπὸ τὴν Λομπαρδιάν.
 Πέτονται ὡς οἱ γέρακες ὡς ἀετοὶ γυρίζουν,
 λιοντάρια, λύκος καὶ θεριά, ὄσα βρουν, τὰ ξεοκίζουν.
 Καὶ ὅταν θέλῃ νὰ βαλθῆ νὰ πιάσῃ τὸ δοξάρι,
 οἱ λύκοι κι ὄλα τὰ θεριά τρέμουνσι σὸν τὸ ψάρι». 90
 Ταῦτά ἔλεγε ὁ Γάδαρος, μὴ νὰ τοὺς φοβερίση,
 νὰ βρῆ κι αὐτὸς τὴν ἄδεια του, γιὰ νὰ παραμερίση.
 Ἡ Ἄλουποῦ ἠ πονηρά, ἠ δολιοπανοῦργος,
 πάντα λογίζεται κακὰ ὡσὸν ἐχθρὸς κακοῦργος.
 Τὰ λόγια δὲν τῆς ἔλαθαν ἐκεῖνα τοῦ Γαδάρου 95
 καὶ μὲ θυμὸν καὶ μάνητα λέγει του μονιτάρου·
 « Ἐδὰ θωρῶ, κῆρ Γάδαρε, κάνει ἠ ψυχὴ μου χέρι,
 κι ὀργίζεται σε περισσὰ σὸν τὸ κακὸ μαχαίρι.
 Μὴδὲν ξυλοσοφᾶς πολλὰ, ὅτι χωριάτης εἶσαι.
 Στέκου αὐτοῦ καὶ σὴπαινε, ὡσὸν χοντροῦς ποῦ εἶσαι. 100
 Μὴδὲν θαρροῆς, κῆρ Γάδαρε, ὅτ' εἴμεστιεν ἐργάτες
 ἀπὸ κεινοῦς τοὺς ἄγροικους καὶ τοὺς κακοὺς χωριάτες.
 Ἐγὼ ἔμαι ἀστρονόμισσα, ἐγὼ ἔμαι καὶ μαντεύτρα,
 καὶ τοῦ κῆρ Λέου τοῦ Σοφοῦ ἐγὼ ἔμουνε μαθεύτρα. 105
 Ἐγὼ ἔμαι διδασκάλισσα τοῦ λόγου καὶ τοῦ μύθου
 κι αὐτὸν τὸν νομοκάνονα ἠξεύρω τον ἐκ στήθου.
 Καὶ σὺ γελᾶς μας φανερά ὀμπρός σὶὰ πρόσωπόν μας,
 ποῦ θέλομε νὰ σ' ἔχωμεν ἐδῶ γιὰ πίτροπόν μας.
 Μὰ τὴν ἀλήθειν, πρέπει σου νὰ παιδευτῆς μεγάλως,
 γιατί δὲν ἔχεις σύστασιν ἀπάνω σου οὐδὲ κάλλος. 110

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὄσαι ἀπαίδευτος, ὡς φαίνεται τὸ ποῶμα,
 κι ὅπως δὲν ἔχεις φρόνεσιν οὐδὲ κατέχεις γράμμα,
 συμπάθιο πρόπει τὸ λοιπὸν νὰ ἔχῃς διὰ τὴν ὥραν,
 γιὰτὶ βρισκόμεσθην ἐδῶ πολλὰ σιμὰ σὴν χώραν.
 Λέγω σου γοῦν ἀπὸ τοῦ νῦν, μάθε νὰ συντυχαίνῃς, 115
 καὶ τίμα τοὺς καλύτερους, ὅπου κι ἂν τὸ ὄς λαχαίνῃς.
 Ψέμα μηδὲν εἰπῆς ποτέ, ἀλήθεια λέγε πάντα,
 νὰ ἔχῃς τὴν προτίμησιν κάλλια παρὰ τοὺς πάντας.
 Θωροοῦμε, καλοροῖζικε, καλὴν τὴν τύχην ἔχεις,
 καὶ μετὰ μᾶς εὐρέθηκες, κάμε νὰ τὸ κατέχῃς, 120
 νὰ περπατήσῃς μετὰ μᾶς, ν' ἀναπαυθῆς, νὰ ζήσῃς,
 τὴ συντροφιά μας τὴν καλὴν τότε νὰ τὴ γνωρίσῃς.
 Νὰ σὲ χειροτονήσωμεν, νὰ ὄσαι ἀποκρισάσῃς,
 καὶ μετὰ μᾶς νὰ περπατήσῃς, πολλὴν τιμὴν νὰ πάσῃς.
 Εἰς τὴν βουλὴν μας νὰ χωρῆς, εἰς ὅλα μας νὰ πράξῃς, 125
 ἂν ἔν' καὶ σφάλωμεν καὶ μείζ, ἐσὺ νὰ μᾶς διδάξῃς.
 Κι ἂν ἔν' καὶ σὺ μαθητευθῆς, νὰ ἴναὶ διὰ τιμὴν μας.
 χαρὰ σε σέ, χαρὰ σε μᾶς διὰ τὸν μαθητὴν μας.
 Καὶ νὰ περάσωμεν ὁμοῦ τὴν θάλασσαν, κι ἀντάμα,
 νὰ πᾶμε σὴν Ἀνατολὴν, νὰ βρωμεν πᾶσα ποῶμα, 130
 νὰ ἴδῶσωμεν τὰ στάμενα ἑτοῦτα ποὺ βαστοῦμεν
 καὶ μετὰ μᾶς τὸ διάφορον νὰ τὸ διαμοιραστοῦμεν».
 Σὰν εἶδεν ὁ κῆρ Γάδαρος τὰς ἀποφάσεις τούτων,
 στασιῶς του ἀκολούθησεν ὡς φρόνιμος ὁποῦ ἴτον.
 Προβλέπει καὶ τὸν θάνατον καὶ λέγει κάθε ὥρα 135
 «Ὅταν ἑτοῦτοι μ' εὔρασιν, ἦταν κακὴ μου ὥρα».

Κι οἱ τρεῖς τῶν εἰς τὴν θάλασσαν ἀντάμα κατεβῆκαν
 μιὰν βάρκαν ἐγυρέψασι, πάραυτας τὴν ἐβροῆκαν.
 Μέσα σ' αὐτὴν ἐμπήκασι, ὄχι γιὰ νὰ φραδέψουν
 μὰ πέρα σὴν Ἀνατολὴν διὰ νὰ ταξιδέψουν. 140
 Εὐθὺς ἐκάμαν ἄρμενα, σὸ πέλαιος ἐβγῆκαν
 καὶ μαζωκτῆκαν καὶ οἱ τρεῖς, σὴν πρύμνῃ ἀνεβῆκαν.
 Καὶ κεῖ βουλὴν ἐποίκασι νὰ ριζοῦσι μπαλλότια,
 διὰ νὰ ποίσουν ναύκλερον, νὰ ποίσουν καὶ ποδότια.
 Λοιπὸν ὁ Λύκος νὰ γενῆ ναύκλερος τοῦ τυχαίνει, 145
 ποδότιας ὁ κῆρ Γάδαρος μπαλότια τοῦ ἐβγαίνει.
 Τὸν Λύκον ἢ κερὰ Ἀλουποῦ στέκεται καὶ παιναῖ του,
 τὸ πῶς τὰ βάνει σ' ὀρδινιά ὁμορφα τ' ἄρμενά του.
 «Χαίροις, τοῦ λέγει, σύντεκε, πῶς τὰ καταλαμβάνεις

- καὶ πῶς τὰ πιδεξεύγεσαι κι εἰς ὀρδινιά τὰ βάνεις. 150
 Ἡ προσερχή τῆς μάνας μου, τῆς καλογοῶς ἐκείνης,
 ἐκείνη μᾶς βοήθησε καὶ ναύκλερος ἐγίνης».
- Λέγει καὶ τὸν κῆρ Γάδαρον· «Βλέπε σε, μηδὲν σφάλῃς,
 κι εἶσε λιμιώνα γύρευε σίγουρον νὰ μᾶς βάλῃς.
 Βλέπε καλὰ τῆ στράτα σου, θῶρειε τὸ μπουσουλὰ σου, 155
 νὰ μὴν παραστρατήσωμεν κι ἀπέκει σφάκελά σου».
- Καὶ τότες ἡ κυρὰ Ἰλουποῦ ἔπιασε τὸ τιούρι
 καὶ τὸν πτωχὸν τὸν Γάδαρον στέκει κι ἀνατιμῶνει.
 «Γλήγορα, σκυλογάδαρε, πιάσε κουπὶ νὰ λάμῃς,
 γιατί θωροῶ καὶ δὲ γροικᾶς τὴν στράταν ὁποῦ κάμνεις. 160
 Ἐμᾶς εἶν τὸ ταξίδι μας νὰ πᾶμεν εἰς τὴν Τάνα
 καὶ θέλει νὰ ἴν᾽ ἡ πλώρη μας μέσα στὴν τραμουνιάννα.
- Καὶ σὺ τῆ στράταν ἐσφαλές καὶ πῆγες πὲρ - ποιέντε
 καὶ γκρέμισάν μας τὰ νερὰ ὡς μίλια δεκαπέντε.
 Ἐδῶθεν ποῦ γκρεμίσσαμεν, ὁ θεὸς νὰ μᾶς βοηθήσῃ, 165
 νὰ μὴ μᾶς ρίξουν τὰ νερὰ σὲ κανένα ρημονήσι,
 ὅπου ψωμί δὲ βρῖσκεται, οὐδὲ ἔνε οὐδὲ βρύση,
 νὰ μὴ μᾶς εὔρη τίποτες καὶ κάμωμε καὶ χύση».
- Ἄνεμον εἶχασι καλὸν κι ἦτον καλὴ εὐδία,
 καὶ μὲ χαρὰν ἀρμένιζαν καὶ μὲ καλὴν καρδιά 170
 Ἡ δὲ Ἰλουποῦ ἡ πονηρὰ τοῦ σύντεκνοῦ τῆς λέγει·
 μὲ πονηρίαν καὶ κλεψιὰν ἀρχίνισε νὰ κλαίγῃ.
 «Καλὰ νὰ ἐγνωρίζετε, συντρόφοι ἐδικοὶ μου,
 τοῦτα ποῦ μέλλει νὰ γενοῦν, σᾶς πόνειεν ἡ ψυχὴ μου.
 Στὸν ὕπνο μου εἶδα φανερὰ εἰτούτη τὴν ἐμπέραν, 175
 πὼς ἀποχωριζόμεσθην εἰτούτη τὴν ἡμέραν.
 Ἄστραψεν ἡ ἀνατολή, ἐβρόντησεν ἡ δύση,
 ὁ οὐρανὸς ἐμαύρισε, φουρτυνά θὲ νὰ ποίση.
 Προτοῦ μᾶς πάο᾽ ἡ θάλασσα καὶ μᾶς καιαπονίση,
 ποιήσωμεν τὰ πρόποντα ἐν ἐξομολογήσει». 180
- Λέγει καὶ τοῦ κῆρ Γάδαρου· «Πῶς εἶναι ἡ βουλή σου;
 Τὸ προᾶμα τοῦτο βάλε το καλὰ στὴν κεφαλὴ σου».
- Λέγει τους· «Σὰν σᾶς φαίνεται, κάμετε γιὰ τὴν ὥρα,
 γιατί ὄντα σᾶς ἔομιξα, ἦτον κακὴ μου ὥρα.
 Ὁ Λύκος σὰν τὴν ἤκουσε, ὅλως ἀπενεκρώθη, 185
 ὁ νοῦς του ἐσκοτίσθηκε, τὸ φῶς του ἐθαμπώθη.
 Λοιπὸν ἐδῶκαν τὴν βουλήν γιὰ νὰ ξαγορευθοῦσι
 ἀπὸ τὰ κρίματα νὰ βγοῦν, νὰ τὰ ξεφορτωθοῦσι.
 Τότες ὁ Λύκος ἄρχισε γιὰ νὰ ξομολογᾶται,

- ὄλα του τὰ καμώματα στέκει καὶ τὰ δηγᾶται. 190
 Λέγει· «Ὅσα καὶ ἄν εἶθῶ καὶ πρόβατα καὶ γίδια
 ἐλάφους καὶ μοσχάρια, βόδια καὶ χοιρίδια,
 σκοιῶνω τα καὶ τρώγω τα, ὅπον καὶ ἄν τὰ λάχω,
 καὶ εἴ τι μοῦ μένει, κρύβω το, αἴθριω πάλι νὰ ἔχω.
 Δὲν ἔδιδα ποτὲ τιγὸς ἀπὸ αὐτὰ μπουκούνη 195
 ἄμ' ἔσωνα καὶ τὰ ἔκρυβα κοντὰ στὸ παραβούνη.
 Καὶ μεταγνώθω τὸ κακὸν ὁπού ἔκανα τοῦ κόσμου,
 καὶ πὼς ἐκεῖνα τὰ κλεφτὰ τὰ ἔτρωγα μοναχὸς μου.
 Λοιπὸν πηγαίνω στὸ βουνὸν ὁπού ἔναι τὸ μαυράδι,
 κυλιόυμι ἅπάνω εἰς αὐτὸ ἅπ τὸ πουρνὸ στὸ βράδου 200
 καὶ γίνομαι καλόγερος, τὰ ροῦχα μου μαυρίζω,
 καὶ πάγω σὺν ἡγούμενος, σὺν πίσκοπος γυρίζω.
 Ἄλλο οὐδὲν ἐπίσταμαι παρὰ κακὸ νὰ κάνω,
 καὶ εἰς τὴν ἀθλίαν μου ψυχὴν τὲς ἁμαρτίας νὰ βάνω.
 Δὲν εἶχα σὶ ἁμαρτήματα γιατρον νὰ μὲ γιατρέψῃ, 205
 οὐδὲ καλὸν πνευματικὸν γιὰ νὰ μὲ ξαγορέψῃ».
- Σὺν ἤκουσεν ἡ Ἄλουποῦ κανάνυξιν τοιαύτην
 καὶ τὴν ἐξομολόγησιν ὁπού ἔκαμεν εἰς αὐτὴν,
 ἐθαύμασεν, ἐπαίνεσε καὶ ἀπομύρωσέ τον,
 εὐχήθηκεν, εὐλόγησε καὶ ἐσυχώρεσέ τον. 210
 Γυρίζει καὶ ἡ Ἄλουποῦ καὶ εὐὲ νὰ μολογήσῃ
 καὶ λέγει ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἐν ἐξομολογήσει·
 «Ἐγὼ, ἀφέντη σύντεκνε, ἐμπαίνω στὸ κωμάσι,
 ὅταν οἱ πάντες κάθωνται στὸ δεῖπνο γιὰ νὰ φᾶσι,
 καὶ ὅσες παλίτσες καὶ ὄρνιθες, χηνάρια καὶ ἄν βρεθούσι, 215
 ὄλα σκοιῶνω, πνίγω τα, νὰ μὴν πολυλογοῦσι.
 Καὶ παίρνω τα στὸ στόμα μου πέντ' ἔξε μαζωμένα
 καὶ μέρος εἶναι ζωντανὰ καὶ μέρος εἶν' πνιμένα.
 Καὶ κουβαλῶ τα στὸ κλαδί καὶ κρύβω τα στὸ δάσο
 καὶ δὲν ἐβγαίνω ἀπὸ κεῖ ὥστε πὼν νὰ χορτάσω. 220
 Οἱ σκύλοι σὰ γροικῆσουσι, τσιλιμπουρδῶ καὶ φεύγω
 καὶ δὲν τοὺς χρῆζω τίποτε, μὰ τρέχοντας χορεύω.
 Ἄνάγκη εἶναι τὸ λοιπὸν νὰ κλέψω γιὰ νὰ ζήσω,
 γιὰ τὸ δὲν τό ἔχει ἡ φύσις μου νὰ πάγω νὰ ζητήσω.
 Ἄλλ' οὐδὲ καταδέχομαι, νὰ πάγω νὰ δουλέψω, 225
 μόνον περιεργάζομαι τὸ τί νὰ πᾶ νὰ κλέψω.
 Αὐτὰ μὲ καθωδήγησαν ἐκεῖνοι οἱ γονεῖς μου
 καὶ μετ' αὐτὰ ἐξοῦσανε αὐτοὶ καὶ οἱ συγγενεῖς μου.
 Εἰς τὰ κρυφοκλεψίματα καὶ εἰς τὴν τεχνολογίαν

- ὁμοιάζω τὴν μητέρα μου ἐκείνην τὴν ἀγίαν. 230
 Κι εἰς τὰ τοιλιμπουρδίσματα κι εἰς τὴν πιδεξοσύνην
 ὁμοιάζω τὸν πατέρα μου κι εἰς τὴν γληγοροσύνην.
 Τίποτες δὲν ἀπόμεινεν ἄπ' ὅσα ξεῦραν κεῖνοι
 ἢ ἀ μὴ μοῦ τ' ἀρμημέφουσι, κανένα νὰ μὴ μείνη.
 Πόσα καὶ γὰρ καθημερνὰ γεννᾶ ὁ λογισμός μου! 235
 Ὅσα ἂν ἀθιὰ καὶ πλειότερα γέμει τα ὁ λαιμός μου
 Τὸν Κύριον ἐδόξασαν τὸν περσευλογημένον
 τὸ πὼς ἐγένησαν φυτὸν πολλὰ τετιμημένον.
 Μὲ τὴν εὐχή τους ζῶ καλά, ἀφέντισσα τοῦ κόσμου,
 ἀλλ' ἢ ζωὴ τῶν ὀρνιθῶν εἶναι ὁ θάνατός μου. 240
 Πολλὰ μοῦ παραγγείλασιν ἐκεῖν' οἱ συγγενεῖς μου
 καὶ πάλιν μὲ τὸ στόμα τους μοῦ τό 'παν οἱ γονεῖς μου'
 «Βλέπε σε, θυγατέρα μου, τὰ σπίτια τῶν ἀρχόντων,
 γιὰ ἔχουν σκύλους δυνατοὺς κι ὄντινα πιάσουν, τῶν τον. 244
 Ποὺ ἀφήνει σπίτια φτωχικά κι ἀρχοντικά γυρεύγει, 247
 ὁ διάβολος τοῦ κώλου του κουκκιά τοῦ μαγερεύγει» 248
 Καὶ νὰ θυμοῦμαι, μοῦ 'πασι, τῆς γοῆς τὸ καταλόγι. 245
 Κι ἀκούσετέ το, τί μιλεῖ, γροικῆσετέ το ὅλοι 246
- «Ἐγὼ οἱ τὲς χῆρες τὲς πιωχὲς τὲς καταδικασμένες, 249
 καθημερνῶς πολλὰς ζημιὰς ταῖς ἔχω καμωμένες. 250
 Μιὰ χῆρα, μιὰ κακότυχη, καλὰ ποὺ δὲν ἐθώρει,
 νὰ γέρθη δὲν ἐδύνετο, νὰ κάτση δὲν ἠμπόρει,
 καὶ σπίτι δὲν ἐπόταξεν, ἀμ' εἶχε μιὰν μπαράκα,
 εἶχε μιὰν ὀρνιθα παχειά, τὴν ἔλεγε Καβάκα.
 Ἀγὰρ ἐγέννα δίκκορα, χοντρά παρὰ τὴν φύσιν, 255
 νὰ παραβγῆ στὴν πόρτα τῆς δὲν ἤθελε ν' ἀφήση.
 Τὴν γοῶν ἐπιβουλεύονμουν καὶ θώρουν τὴν σὰ Χάρο,
 στὸν νοῦν μου μέσα λόγια ζα τὴν ὀρνιθα νὰ πάρω.
 Βλέπω, περιεργάζομαι, γὰ τὸν, τὸν εἶχ' ἢ γοῶτα, 260
 κι εἶχε τὴν τσίχα κόκκινη καὶ τὴν οὐρὰ μακρῆα.
 Ἡ γοῶτα τοῦ 'χεν ὄνομα Παρδίτση γὰ τὸν κορῆζ'
 εἰς τὸ μαλλίν, εἰς τὴν οὐρὰν, ὅλως ἐμέν' ὁμοιάζει.
 Ἀγάπα καὶ τὴν ὀρνιθα, ἀγάπα τὸν Παρδίτση
 κι' ὡσὰν παιδιὰ τῆς τὰ βλέπεν, ἀγῶρι καὶ κορίτσι.
 Κι ἔνα βραδὺ στοχάζομαι, πὼς ἔλειπεν ὁ γάτης, 265
 κι ἀντὶς τὸν γάτην πῆγα γὼ καὶ κάθισα κοντὰ τῆς.
 Καὶ βλέπει με ἢ κακογρᾶ, θαρρεῖ κι ὁ γάτης εἰ μαι'
 «Ἄς τὸν ταγίσω, λέγει, ἐδὰ καὶ πεινασμένος εἶναι»

- Καὶ πιάνει με ἢ ἄθλια καὶ θὲ νὰ με φιλήση,
νὰ με ταγίσῃ τίποτες καὶ νὰ με κανακίσῃ, 270
σὰν εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ κάνῃ με τὸν γάτον·
καὶ μένα ἢ καρδιά μου ἔτρεμε καὶ κλονᾶτον,
μήπως αὐτὴ ἢ κακογρὰ λίχη καὶ με γνωρίση
καὶ πιάσῃ μ' ἀπὸ τὸν λαιμὸν καὶ σφίξῃ καὶ με πνίξῃ.
Πλὴν ἢ εὐχὴ τῆς μάνας μου καὶ τοῦ καλοῦ πατρὸς μου 275
μοῦ βώθησε, κι ἢ κακογρὰ ἐβγήκεν ἀπὸ μπρὸς μου.
Τότες ἐγὼ σηκώνομαι με τὴν πιδεξοσύνην
καὶ σίμωσα τῆς ὄρνιθας με τὴν ταπεινοσύνην.
Εὐθύς ἀπλώνω, πιάνω τὴν κάτωθεν τῆς τραπέξης
καὶ λέγει μου ἢ κακογρὰ· « Ἄς τῆνε καὶ μὴν παίζῃς!» 280
Ἐγὼ τὴν ἐκωλόουρα ἐκείνη τὴν Καβάκα
καὶ κείνη ἐφτερούγιζε κι ἔκραζε «Κάκα, κίκα».
Ἐφώναζεν ἢ ὄρνιθα κι ἢ γραῖα ἀι' ὀπίσω·
«Παρδίτση μου, καὶ γύρισε! Παρδίτση, στρέψ' ὀπίσω!»
Κι ἀπὸ τῆ βιά μου τὴν πολλὴν ἐκόπ' ἢ δύναμή μου 285
ὁ ἰδρωτὴς μου ἔτρεχεν ἀπ' ὄλο τὸ κορμί μου.
Λοιπὸν ὡσὰν ἀπέσωσα εἰς τὸ βουνὸν ἀπάνω,
ἐκάθισα ν' ἀναπαυθῶ, καμπόσο ν' ἀνασάνω,
γιὰ νὰ γροικήσω καὶ τὴν γρὰν αὐτὴν τὴν κακομοῖραν,
αὐτὴν τὴν κακομάζαλην κατακαημένην χήραν. 290
Πολλὰ ἐκείνη ἔκλαψε, μεγάλα ἐλυπήθη,
ὄλονυκτὶς ἐδέρευτο, ποσῶς δὲν ἐκοιμήθη.
Λοιπὸν τῆς γραίας μ' ἔπιασαν τὰ λόγια κι οἱ κατάρες
καὶ τότε παραιτήθηκα τοῦ κόσμου τὲς ἀντάρες.
Καὶ μεταγνώθω τὰ κακὰ δπώχω καμωμένα 295
κι ὁ σ' α δὲν ἔχω παντελῶς ἀπ' αὐτὰ δουλεμένα.
Καὶ ἀναβαίνω σιὸ βουνὶ νὰ πῶ τὴν προσευχή μου,
πρὸς τὰ κακὰ τὰ ἔποικα νὰ σώσω τὴν ψυχὴ μου.
Ἐνδύνομαι τὰ ράσα μου, κουρεύομ' ἀπατὴ μου,
βαστῶ σταυρὸν καὶ πατερμά, φορῶ καὶ τὸ μαντί μου 300
καὶ δείχνω μεγαλόσχημη καὶ μοιάζω σὰν γουμένη
κι εἰς τὴν καρδιά μου πονηριὰ ποσῶς δὲν ἀπομένει·
Ἰδὼν ὁ Δύκος ἀληθῆ καὶ καθαρὰν καρδίαν,
τὴν πρὸς Θεὸν ἐλλάβειαν καὶ τὴν ἐξαγορίαν,
εὐσπλαχνικὰ ἐδάκρυσεν καὶ ἐλυπήθηκέ την 305
κι ἄνοιξε τὲς ἀγκάλες του καὶ προσεδέκτηκέ την·
« Ἄ μ' ἦν, σοῦ λέγω, σήμερον νὰ ἴσαι εὐλογημένη,
κι ἀπ' ὄλα σου τὰ κρίματα νὰ ἴσαι συγχωρεμένη».

Λέγει καὶ ταῦτα πρὸς αὐτήν· «Κυρία μου μεγάλη,
 λαμπάδα εἶσαι ἀναρτή με δίχως μανουάλι. 310
 Τὴν πόρνην καὶ τὸν Μανασσῆν ἐσὸν τὸν ἐμιμήθης,
 τὰ κρίματά σου εἶπες τα, κατὰ τὰ ἐνθυμήθης».
 Τότες ἐστάθησαν ὁμοῦ, καὶ οἱ δύο συβαστήκαν,
 καὶ ἅπ' ὅλα τοὺς τὰ κρίματα αὐτοὶ συγχωρεθῆκαν.
 Λέγουσι καὶ τὸν Γάδαρον· «Ἔλα καὶ σύ, καλέ μας, 315
 καὶ ὅλα σου τὰ κρίματα στάσου καὶ ἀνάγγειλέ μας.
 Ἴδέ, θυμήσου τα καλὰ καὶ μὴν τὰ λησμονήσης
 καὶ ἅπ' ὅλα σου τὰ κρίματα κανένα μὴν ἀφήσης».
 Ὁ Λύκος τότε παρενθὺς ἐκάθισε κοντά της,
 φέρονει τὸν νομοκάνονα, θέτει τὸν ἐμπροστά της. 320
 Λέγει· «Κυρὰ συντέκνισσα, βλέπε νὰ μὴν κοιμᾶσαι,
 τὰ λόγια, ποῦ σοῦ θέλει πεῖ, κάμε νὰ τὰ θυμᾶσαι».
 Εὐθὺς ὁ Λύκος ἔπιασε χαρτί καὶ καλαμάρι
 Γαδάρον τ' ἁμαρτήματα ἐγγράφως νὰ τὰ πάρη.
 Σὰν εἶδεν, ὁ κὺρ Γάδαρος, δὲν εἶχε τί νὰ ποίση. 325
 Καὶ λέγει ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἐν ἐξομολογήσει·
 «Ἐμένα ὁ ἀφέντης μου ἔπιασε καὶ ἔστρωσέ με
 καὶ μέσα σ' τὸ μεσάνυκτον στὸν κόπον ἔβανέ με,
 καὶ φόρτωσέ με λάχανα, σέλινα καὶ ἀντίδια
 σπινάκια καὶ μαρούλια, ράπανα καὶ κρομμύδια. 330
 Κι ἐγὼ ἀπὸ τὴν πείνα μου ὀπού' χα σὰν τὸ σκύλο
 ἐγύριζα τὸ στόμα μου καὶ ἤροπον κομμάτι φύλλο.
 Αὐτός, σὰν ἦτον ἄτυχος, πάντα ἐβίγλιζέ με,
 καὶ τὸ νὰ μέ' θελεν ἰδεῖ, κακὰ ἐρράβδιζέ με,
 Μὲ βέρογα πάντα ἔδεορε τὰ δόλια τὰ ἄφτιά μου, 335
 ἔδεορε καὶ τὸν κῶλον μου καὶ ἐπόνουν τὰ πλευρά μου,
 καὶ ἀπὸ τὸν πόνον τῶν ραβδιῶν καὶ ἐκ τοῦ περισσοῦ κόπου
 ἀχάμισσάν μου τὰ νεφρά καὶ ἐσυχνοποροκόπου,
 (τιμὴν νὰ ἔχετε ἐσεῖς, ἀρέντες ἐδικοί μου!)
 Ἐμένα τοῦτα φύλαγεν ἡ μοῖρα ἡ κακὴ μου. 340
 Ἄλλ' ὅμως ἐγροικήσατε τὰ ἁμαρτήματά μου
 καὶ συγχωρήσετέ μου τα καὶ ἐμὲ τὰ κρίματά μου».
 Γροικώντας ταῦτα ἡ Ἄλουποῦ ἔσεισε τὸ κεφάλι
 καὶ λέγει πρὸς τὸν Γάδαρον με μάνητα μεγάλη· 345
 «Τί ἱσαμπουνίζεις, Γάδαρε, καὶ τί στραβοκωλίζεις
 καὶ τί 'ν' αὐτὰ τὰ ψέματα καὶ τί 'ναι τὰ σαλίζεις;
 Στάσου ὀμπρὸς μας ὁμορφα καὶ πές μας τὴν ἀλήθεια
 καὶ μὴ μᾶς λές, κὺρ Γάδαρε, αὐτὰ τὰ παραμύθια.

- Ἀπτά ἴναι λόγια τῶν κλεπτῶν καὶ ψευματολογίες
 οὐ στέργομεν, οὐ θέλομεν τέτοιες μυθολογίες». 350
 Ὡς ἤκουσεν ὁ Γάδαρος τῆς Ἀλουποῦς τὰ λόγια,
 ἀρχίνισε νὰ δέρονται, νὰ λέγη μοιρολόγια.
 Καὶ λέγει τους· «Ἀφέντες μου, τί ἔχετε μὲ μένα;
 Καὶ ποῦρι τόσα κρίματα δὲν ἔχω καμωμένα. 355
 Μόνον τὸ μαρουλόφυλλον ὀπῶ ἔχω φαγωμένον,
 καὶ ποῦρι δὲν τὸ ἔκλεψα, μὰ τὸ ἔχω δουλεμένον».
 Ὁ Λύκος δὲ τῆς Ἀλουποῦς ἐγύρισε καὶ λέγει·
 «Τί τὸν ψηφᾶς τὸν Γάδαρον, ἂν δέρονται καὶ κλαίγη;
 Ἐσὺ τὸ νομοκάνονα ἀνοιξε, διάβασέ τον!
 Τὸ γράμμα ὅπου θὲς ἰδεῖ ἐσὺ ξεδιάλυσέ το!». 360
 Τότες τὸν Λύκον ἔκραξε καὶ στάθηκε κοντά της,
 ὀρίζει καὶ τῆς φέρονουσι τὸν νόμον ἐμπροστί της
 καὶ μὲ πολλὴν εὐλάβειαν ἀνοίγει καὶ διαβάζει·
 καὶ τότες τὸν κῆρ Γάδαρον γυρίζει καὶ ἀτιμιάζει·
 «Ἀφωρεσμένη Γάδαρε καὶ τρισκαταραμένη, 365
 αἰρετικὴ καὶ ἐπίβουλε, σκύλε μαγαρισμένη,
 νὰ φᾶς τὸ μαρουλόφυλλο ἐκεῖνο χωρὶς ξύδι!
 Καὶ πῶς δὲν ἐπιγιγάμε σε τοῦτο τὸ ταξίδι;
 Ἄλλ' ὅμως, ἀσεβέστατε, κάμε νὰ τὸ κατέχης,
 ὁ νόμος κατὰ πῶς μιλεῖ, πλέον ζωὴν δὲν ἔχεις. 370
 Στὸ ἑβδομον κεφάλαιον τὸ ἤρρηκα γραμμένον,
 νὰ ἴναι κομμὲν ἡ χέρα σου, τὸ μάτι σου βγλαμένον.
 Καὶ πάλιν στὸ δωδέκατον κεφάλαιον τοῦ νόμου
 λέγει νὰ σὲ φουρκίσωμεν ἐγὼ καὶ ὁ σύντεκνός μου».
 Ὅπως ἐδώκασιν βουλή νὰ τὸν σκοτώσουν τοῦτον, 375
 ἐκεῖνος λέγει μέσα τον· «ὦ κακὴ ὄρα πού ἔτον!»
 Παραμερᾶ ὁ Γάδαρος τὸν Λύκον καὶ τοῦ λέγει,
 καὶ ἀπὸ τὴν παραπόνουσι ἀρχίνισε νὰ κλαίγη·
 «Ἀφέντη Λύκε, νὰ σοῦ πῶ δυὸ λόγια νὰ γροικήσης,
 ἀπεῖς μ' ἀγγίζει θάνατος, σὰν ἔγινεν ἡ κρίσις, 380
 τὸ χάρισμα ὀπῶ ἔχω γὼ δὲν θέλω νὰ τὸ κοῦρω,
 ζώντα μου θέλω κανερός; νὰ τοῦ τ' ἀποκαλύρω.
 Δὲν θέλω νὰ τ' ἀφήσω γὼ τὸ τάλαντον χρωσμένον,
 μὰ θέλω κανερός πτωχοῦ νὰ τὸ ἔχω δανεισμένον,
 μήπως καὶ κολαστῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνο, 385
 γιατί δὲν εἶν' ἀμάρτημα μεγάλο σὰν αὐτεῖνο.
 Ἦξευρε τὸ λοιπονιθὲς χάρισμα ἔχω μέγα
 ὀπίσω εἰς τὸν πόδα μου, σὰν οἱ γονεῖς μου λέγα.

Καὶ ὅποιος μόνο τὸ ἴδῃ τὸ χάρισμα ποῦ λέγω,
 ὄλοι του οἱ ἀντίδικοι φεύγουσι, σοῦ δυνέγω. 390
 Ἐκκεῖ, βλέπει καὶ μακρὰ, σαράντα μερῶ σιρόατα,
 καὶ εἰσὲ ροπήν τοῦ ὀφθαλμοῦ γροικᾷ καὶ τὰ μανιᾶτα».

Ὁ Λύκος ὡς τὸν ἤκουσε, ἐπίστευσε μοναῦτα
 καὶ πάει πρὸς τὴν Ἄλουποῦ καὶ λέγει της τοιαῦτα.
 Ἦ Ἄλουποῦ, σὰν ἤκουσε, μὴ γνοὺς τὴν πονηρίαν 395
 καὶ τοῦ Γαδάρον τὴν βουλήν, ἔμεινε σ' ἀπορίαν.
 Καὶ λέγει· «Ἀφέντη σύντεκνε, τὸ χάρισμα αὐτεῖνον
 γοργὰ ἐπιμελήσου το, μίλησε μετὰ κείνον,
 καὶ κάμε ἰρόπον καὶ ὀρδινιά, νὰ σοῦ τ' ἀποκαλύψη,
 νὰ σοῦ τὸ δείξῃ σήμερον, πάσχισε νὰ μὴ λείψῃ. 400
 Τοιαυτὴ χάρη θαυμασιτὴ νὰ μὴ χαθῇ ἐκ τοῦ κόσμου,
 νὰ τὴν ἐπάρω γὼ καὶ σύ, ὅπου σαι σύντροφός μου.
 Γιατ' ἔχομεν ἐχθροὺς πολλοὺς, ὅπου κακὸ μᾶς θέλουν·
 νὰ ξεύρωμε τὰ βούλονται καὶ κείνα ποῦ μᾶς μέλλουν».

Ὁ Λύκος τὸν κύρ Γάδαρον ἔκραξε καὶ μιᾷ του 405
 καὶ κείνος τὸν ἐγοοίκανε, πῶς στέκει καὶ γεῶ του,
 καὶ μουρμουρίζει, λέγει του μὲ τὰ γλυκὰ τὰ λόγια.
 Ὅλα κεινοῦ τοῦ φαίνονται καθάρια μεωρολόγια.
 Λέγει· «Ἀφέντη Γάδαρε, τίποτε μὴ φοβᾶσαι.
 Νὰ σ' ἀβιζάρω τίποτες ἤρθα γυρεύοντάς σε. 410
 Ἐφθὺς ἐβγάλαμε βουλή μετ' ἐπὶ συντέκνισσά μου,
 τότες ὄντα τὴν ἔκραξα καὶ ἤλθεν ἐδῶ κοντά μου,
 τὰ κροίματα νὰ λύσωμεν, ὅπῳ ἔχεις καμωμένα,
 καὶ νὰ τὰ συγχωρήσωμεν, νὰ ἴναι συμπαθισμένα.

Παρακαλῶ σε, δεῖξε μου ἐκεῖνο ποῦ κατέχεις, 415
 τὸ χάρισμα τὸ ἀκριβόν, ὅπου σὶ τὸν πόδα ἔχεις».

Ἐκεῖνος τ' ἀποκρίθη καὶ ἔπαιψε νὰ κλιίγῃ·
 «Μετὰ χαρᾶς, ἀφέντη μου, δι' ὀρίσης!» λέγει.
 Νὰ μὴν περᾶσ' ἡ σήμερον, καὶ γὼ νὰ σοῦ τὸ δείξω. 420
 Μ' ἀλήθεια τίποτες καὶ γὼ θέλω νὰ σοῦ ζητήξω.
 Αὐτὴν τὴν χάριν σὰν ἴδῃς, εὐθὺς νὰ μ' εὐλογήσῃς,
 καὶ εἰς τὴν ζωὴν σου κανεὸς νὰ μὴν τὴν μολογήσῃς».

«Νὰ σ' εὐλογήσω, Γάδαρε, καὶ νὰ σὲ συγχωρέσω,
 καὶ νὰ ἴμαι πάντα σκλάβος σου εἰς πρᾶγμα ποῦ μπορέσω».

Στὸν νοῦν τοὺς εἶχαν τὸ λοιπόν, νὰ λάβουσι τὴν χάριν, 425
 καὶ εἰς αὐτεῖνοῦ τὸν σφόντυλα νὰ δέσουσι λιθάριν
 καὶ τότες εἰς τὴν θάλασσαν συζώντανον νὰ ρίξουν
 καὶ νὰ τὸν κωλοσύρουσιν, ὥστε νὰ τονε πνίξουν.

- Νὰ τότε βγάλουν εἰς τὴν γῆν, τότες εἰς μιὸ νὰ πέψουν,
 νὰ ῥθουσιν ὅλα τὰ θηριὰ νὰ τότε μακελλέψουν. 430
 Νὰ κόψουσι τὰ πόδια του, νὰ τότε ξελαιμίσουν,
 νὰ τότε σκίσουν στὴν κοιλιά, νὰ τὸν παραγεμίσουν,
 νὰ τότε κάμουσι ψητὸν καὶ τότε νὰ καθίσουν,
 νὰ φᾶν, νὰ πιούσι, νὰ χαροῦν, ὥστε ποὺ νὰ μεθῆσουν.
 Ἐκεῖνοι λέγασιν αὐτὰ κι αὐτὸς ἔκαμεν ἄλλα, 435
 κι ἔκαμε πράγματα πολλά, καμῶματα μεγάλα.
 Τέτοια τῶς ἐκατάστεισε σὰν ἤθελεν αὐτός του:
 Λέγει τοῦ Λύκου ν' ἀνεβῆ στὴν πρύμνη μοναχός του
 καὶ ἔτσι τὸν ὀρθίνιασε: Γογατιστὸς νὰ στέκη
 τρεῖς ὥρες καὶ νὰ δέεται, νὰ μὴ σαλεύσῃ ἀπ' ἔκει. 440
 Νὰ λέγῃ, νὰ παρακαλῆ: «Γάδαρε, σοῦ πιστεύω,
 καὶ δὸς ἐμένα χάρισμα, ἐκεῖνο τὸ γυρεύω».
 Καὶ μὲ πολλὴν εὐλάβειαν νὰ λέῃ τὰ πατερομά του.
 Νὰ πάγῃ καὶ ἡ Ἄλουποῦ νὰ στέκεται κοντά του.
 Ὅταν στὸν Λύκον κατεβῆ ἡ βουλλωμένη χάρη, 445
 ἐκεῖ κι αὐτεῖνῃ νὰ βρεθῆ, δαμάκι γιὰ νὰ πάρῃ.
 Τότες ὁ Γάδαρος εὐθὺς τζιλιμπουρδᾷ καὶ χρεῖτον,
 καὶ ὄχι μόνον μιὰ φορὰ, μὰ δεύτερον καὶ τρίτον,
 καὶ ρίχνει τὸν σιὸ πέλαγος, νὰ τονε πνίξῃ μέλλει,
 κακὰ καὶ κακῶς ἔχοντα, ὡσὰν αὐτὸς δὲν θέλει. 450
 Σὰν εἶδεν ἡ κερά Ἄλουποῦ τὸν Γάδαρον, πῶς κάνει
 ἀπὸ τὸν φόβον τὸν πολὺν ἀρχίνισε νὰ κλάνῃ.
 Καὶ τότες ὁ κῆρ Γάδαρος φωνάζει καὶ γκαρίζει
 καὶ συχνοκατουρεῖ πυκνὰ καὶ συχνοπορδαλίζει.
 Συχνὰ πηδᾷ, τζιλιμπουρδᾷ καὶ τὴν οὐρὰν σηκώνει 455
 πέφτει, κυλιέται, γέρονται καὶ ἐξωματζουκώνει.
 Γυρεύει καὶ τὴν Ἄλουποῦ, τρέχει νὰ τηρε σώση
 καὶ μὲ τὸ μπουσοδουγέι του καμπόσες νὰ τῆς δώσῃ.
 Κι αὐτὴ, σὰν εἶδε κι ἔγινεν ὁ Γάδαρος φρενίτης,
 σιὸ πέλαγος ἐγκρέμισε κι ἔπεσε μοναχὴ της. 460
 Ἀπῆραν τὴν τὰ κύματα, στὸν Λύκον τὴν ἐβγάλαν
 κι ἀπὸ τὸν φόβον πῶλαβεν, ἔφώναζε μεγάλα.
 Ἐκάθισαν ν' ἀναπαυθοῦν, καμπόσον ν' ἀνασάνουν,
 Γαδάρου τὰ καμῶματα ἐκεῖ τ' ἀναθυβάνουν.
 Ὁ Λύκος τὴν κερά Ἄλουποῦ ἐρώτα τὴν νὰ μάθῃ 465
 καὶ λέγει του, πῶς τρώμαξε κι ὁ νοῦς της πῶς ἐπάρθη.
 «Ὅλα του τα καμῶματα στέκομαι καὶ λογιαζῶ
 καὶ δὲν θυμοῦμαι νὰ τὰ πῶ καὶ νὰ τὰ λογαριάζω.

Ἐκ τὴν κοιλιὰ του ἔβγαλεν ὡσὸν ἀπελαίκι
μακρὺ, χοντρὸ καὶ κόκκινο κι ἦτον δίχως μανίκι. 470
Λέγει μου· «Ἔλα γλίγωρα! Τί στέκεις καὶ παντέχεις;
Γιὰ νὰ σοῦ κάμω τὴ δουλειὰν ἐκείνη ποὺ κατέχεις!
Καὶ τρόμαξα σὰν τ' ἄκουσα, κι ἔχασα τὸ βρακί μου,
ἄφηκα καὶ τὰ ροῦχα μου, γεμᾶτο τὸ σακί μου,
καὶ γκρέμισα σιὸ πέλαγος, μόνο γιὰ νὰ γλυτώσω 475
ἐκ τὴν περίσσα συμφορὰ κι ἐκ τὸ κακὸν τὸ τόσον».
«Πές μου, κυρὰ συντέκνισσα, Γάδαρος ὄντα πῆδα,
τ' ἀπελαίικιν ὁποῦ λές, ἐγὼ ποσῶς δὲν εἶδα».
«Κῦρ σύντεκνέ μου, κάτεχε κι ἐκ τὴν κοιλιάν του βγῆκε,
καὶ σείσθη καὶ λυγίσθηκε καὶ πάλι μέσα μπῆκε. 480
Θαρρῶ, ὅτι ἡ κοιλιὰ του νὰ ἴναι ἀρματοθήκη,
κι εἰς ὃ τὶ πόλεμον ἐμπῆ, νὰ ἴχη αὐτὸς τὴ νίκη.
Μπουμπάρδες νὰ ἴχη μπρούτζινες, τουφέκια γεμισμένα,
νὰ ἴχη καὶ βόλια ἀρίθμητα, δισσοῦκια κρεμασμένα.
Ἡ τύχη μᾶς ἐβώθησε, νὰ μὴ μᾶς θανατώσῃ, 485
καὶ πάλιν ὡς τὸ ὕστερον ὁ Θιὸς νὰ μᾶς γλυτώσῃ».
Ρωτᾷ τον καὶ ἡ Ἄλουποῦ· «Σύντεκνε, πῶς ὑπάγεις;
Καὶ πῶς ἐταπεινώθηκες; Καὶ πῶς ἐκατατάγης;
Λέγει τὴν· «Μὴ με ἐρωτᾷς καὶ μὴ μοῦ συντυχαίνης 490
κι ἀπὸ τὴν σήμερον ποσῶς καλὸ μὴ παντεχαίνης».
Θωρεῖς, κυρὰ συντέκνισσα, χωρὶς ἄδόντια εἶμαι,
τό ἴνα μου μάτι ἔχασα καὶ τ' ἄλλο μου πονεῖ με.
Ὡσὸν ἐτζιλιμπούρδησεν ἐξάφνου κι ἔμπωσέ με,
καὶ μέσα εἰς τὸ κούτελον ἡ κοπανιὰ ἔσωσέ με,
ἐφάνη μου, ὁ οὐρανὸς ἐχάλασε κι ὁ κόσμος, 495
καὶ ἄστραψε κι ἐβρόντησε κι ἐγίνη μέγας τρόμος.
Κι ὄνταν αὐτὸς μὲ κτύπησε τὴν κοπανιὰν ἐκείνη,
ἐπρήσθη τὸ κεφάλι μου κι ὡσὸν ἀσκὶ ἐγίνη.
Κι ἀστράψασι τὰ μάτια μου καὶ τάραξ' ὁ μυαλὸς μου
καὶ τρόμαξαν τὰ σωθικὰ καὶ χάθη ὁ λογισμὸς μου. 500
Ὁ νοῦς μου ἐσκοιτίσθηκε, δὲν εἶναι μετὰ μένα,
κι ἐπέσασι τὰ δόντια μου, δὲν ἔμεινε κανένα.
Ἐγὼ, κυρὰ Συντέκνισσα, σ' ἐσὲν ἐθάρρουν πάντα,
νὰ ξεύρης ὅλες τὲς δουλειῆς κι ὅλα τὰ κοντραμπάντα.
Καὶ θάρρουν νὰ ἴχης φρόνεσιν, μυαλὸν εἰς τὸ κεφάλι 505
κι ἐκ τὰ καμώματα αὐτὰ καὶ νὲν νὰ μὴ σοῦ σφάλλῃ.
Γιατὶ καυχάσουν κι ἔλεγε, πῶς ἦσουνε μαντεύτρα
καὶ τοῦ κῦρ Λέου τοῦ Σοφοῦ ἦσουνε μαθητεύτρα.

Δὲ μοῦ ἴλεγε, πὼς ἤρουνε πουτιάνα καὶ μεθύστρα
 καὶ φρονατζιασμένη καὶ λοβὴ καὶ μιὰ κακὴ μαυλίστρα, 510
 ὀποῦ μὲ ἐξεμαύλισες κι ἐπῆρες με μετὰ σου
 καὶ τὰ χαθῶ ἐκόντεψα ἐκ τὰ καμώματά σου.
 Πάντοτε σὺ μοῦ ἔλεγε, πὼς ἔχεις τόση γνώση,
 καὶ τώρα ὁ κὺρ Γάδαρος ἐμᾶς νὰ ταπεινώσῃ!
 Δὲν ἔχω ἐγὼ τὴν γνῶσιν του οὐδὲ τὴν πονηρίαν, 515
 ἀμμι' ἔχει αὐτὸς, ποὺ γέλασεν ἐμᾶς τὰ δυὸ θηρία».

Ἐκείνη ἀποκρίθηκε· «Σύντεκνε, νὰ κατέχῃς,
 κανένα δίκιο εἰς αὐτὸ ἠξεύρω, πὼς δὲν ἔχεις.
 Ἡ γνῶσις εἶναι πανταχοῦ σὶὸν κόσμον διασπαρμένη,
 κι εἰς ἅπαντας ἢ φρόνησις εἶναι διασκορπισμένη. 520
 Καλὰ καὶ εἶναι Γάδαρος καὶ καταφρονημένος,
 ἂν ἔν' καὶ κακορρίζικος καὶ καταδικασμένος,
 εἶδεν ὁ Θεὸς τὴν ἀδικιὰ καὶ τὴν κακογνωμίαν,
 τὴν ἀνομίαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν συκοφαντιάν μας,
 καὶ νόησιν τοῦ ἔδωκεν ἀντάμα μὲ τὴν γνῶσιν 525
 δίχως νὰ ξεύρῃ μάθημα καὶ γράμμα ν' ἀναγνώσῃ,
 καὶ ρήτορας ἐγένηκε νὰ μᾶς καταμιτώσῃ
 καὶ μὲς ἀπὸ τὰ χέρια μας νὰ φύγῃ νὰ γλυτώσῃ.
 Καὶ ὄχι μόνον ἔφυγε μὰ κι ἐκοπάνισέ μας,
 ἀνόητους μᾶς ἔδειξε κι ἐκατασβόλωσέ μας. 530
 Ἐπῆρε καὶ τὰ ροῦχα μας καὶ ἐξεγύμνωσέ μας,
 ἐπῆρε μας καὶ τὴν τιμὴν κι ἐκατεντρόπισέ μας».

Χαρὰ σ' ἐσέ, κὺρ Γάδαρε, καὶ εἰς τὴν φρόνησίν σου,
 γιατί μὲ γνῶσιν ἔφυγες, μὲ τὴν προτίμησίν σου.
 Ὡ Γάδαρε, κὺρ Γάδαρε, Γάδαρος πλιὸ δὲν εἶσαι, 535
 πρέπει σ' εἰοῦτο πῶκαμες πάντοτε νὰ παινῆσαι.
 Θαροῶ, γιὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ Γάδαρον δὲν σὲ κράζουν,
 ἀλλὰ ὡς τιμιώτερον, Νίκον σὲ δνομάζουν.
 Τὸ ὄνομα ἐκέρδισες αὐτὸ μὲ πονηρίαν,
 καὶ τὴν ζωὴν σου ἐγλυσες ἀπ' αὐτὰ τὰ θηρία. 540

ΚΡΙΤΙΚΟ - ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ Κ.Λ. ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

- 1 - 4. Ὁ ποιητὴς δίνει α priori τὴν κωμικοτραγικὴ λύση ὄλου τοῦ μύθου.
3. Ἐκαταπιστήκαν = ὄχι μὲ τὴ σημερινὴ σημασία τὸ καταπιάνομαι = ἐπιχειρῶ, ἀλλὰ σὺν ἐπιτατικὸ τοῦ πιάνομαι = συγχρούομαι, μαλλώνω πολύ, καταμαλλώνω. Παράβαλε τὰ κατασκοτώθηκαν, καταλερώθηκαν κ λ.

7 - 8. Τὸ τόσα τελικά νῦ καὶ δῶ καὶ σ' ὄλο τὸ ποίημα δὲν εἶναι πιστεύω λογιωτατισμός. Δὲν εἶχε γενικευτὴ στὴν Κρήτη τὸ πέσιμο τῶν τελικῶν νῦ. Στὴν Κύπρο δὲν ἔπασαν ποτέ. Διατηρήθηκαν καὶ σ' ὄλη τὴν Ἑλλάδα στ' ἄρθρα πρὶν ἀπὸ λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπὸ φωνήεντα κι ἀπὸ κ, π, τ, ξ καὶ ψ.

12. Τὸ *αὐτεῖνος* σχηματίστηκε κατ' ἀναλογία πρὸς τὸ *ἐκεῖνος*. Πρέπει νὰ γράφεται μὲ εἶ.

13 καὶ 14. Ἀντικατάστημα τὰ *γογγύλια* μὲ τὰ *κοκκινουούλια*, γιὰ νὰ ἐπαναφέρω τὴν ὁμοιοκαταληξία. Γι' αὐτὸ μετατόπισα ὠρισμένες λέξεις.

15. *Δὲν ποιάσσει* ἔτσι καὶ σήμερα ἢ λέξη κι ἢ χρῆση της. Τὸ ρῆμα φέρεται πιὸ συχνὰ μὲ τὴν ἀρνητικὴ του μορφή.

18. *Ἐσκόλα* ἔτσι καὶ σήμερα.

20. Ἡ χρῆση τῆς *ἐκ* ἦταν ἀκόμα συνηθισμένη, ἀφοῦ τὴν ἔχομε καὶ στὸ Ρωτόκριτο. Συναίσσεται μ' αἰτιατικὴ.

21. *Ἀδύνεψεν* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *ἀτόχεψεν*. Προτιμητέο τὸ πρῶτο. Ρῆμα ἀδυνεύω δὲν ὑπάρχει σήμερα. Φαίνεται σὰ συντόμηση τοῦ ἀδυνατεύω = ἀδυνατίζω. Ὅπως τὸ *μπορῶ*, ἔτσι καὶ τὸ *δύνομαι* (κοίταξε στίχο 23) ἐσήμαινε καὶ *εἶμαι ὑγιής*. *Ἀδύνεψεν* = ἀδυνάτισε, ἀλλὰ καὶ ἀρρώστησε *Πλέα* ἀσυναίρετος τύπος τοῦ ὕστερα πάγκοινου πλιά καὶ πιά. Φαίνεται πὼς ἡ λέξη φερόταν ἔτσι. *Δὲν ἠμπόρει* = ἦταν ἀρρωστος. Ὅπως καὶ τὸ παρακάτω.

23. *Δὲν ἐδύνετον* = ἦταν ἀρρωστος.

28. *Νὰ φᾶ* (νὰ ὑπᾶ, νὰ πᾶ). Κανονικὰ ἐσωτερικὲς καὶ καταληκτικὲς συλλαβὲς πού ἀρχίζουν ἀπὸ γάμμα μποροῦν νὰ πέσουν. Π. χ. λέμε, τρῶμε, λές, τρῶς, ὁ συκοφᾶς, ὁ ἀφματολὸς κ.λ. Σήμερα λέγεται στὴν Κρήτη νὰ πᾶ φέρης νερὸ κ.λ. Ὅχι ὅμως ἀπλᾶ νὰ πᾶ, νὰ φᾶ στὸ γ' πρόσωπο. *Ἀπὸ τῆς γῆς βοτάνι* W. διώρθωσα : *ἀπὸ τῆ γῆς*. *Νὰ κοιμηθῆ* W. ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *νὰ κυλισθῆ*, πού ἔκρινε προτιμητέο. (Κοίταξε εἰσαγωγή).

32. Τὸ *ἐρχόντησαν* ἀμφίβολο· προτίμησα τὸν ἄλλο τόσο μὴ συνηθισμένο στὴν Κρήτη τύπο *ἐρχόντουσαν*.

35. *Συβάστηκαν* = ἔκαμαν συμφωνία, ἀπόλυτα.

36. *᾽Ωμόσασιν* τέτοιος τύπος δὲν εἶναι πιά σήμερα δημοτικὸς· τὸ ρῆμα θὰ λεγότανε τότε καὶ *ὀμόνω*, παράλληλα πρὸς τοὺς τύπους ἀμόνω, ἀμένω, ὀμνέω. (Κοίταξε στίχο 66).

38. Τὸ *λαχαίνω*, ἔλαχα (ἤλαχα) κοινότατο καὶ σήμερα. (Κοίταξε στίχο 7).

39. Τὸ *παρευθὺς* εἶναι ἴσως ἀρχαῖσμός. Στὸ Ρωτόκριτο φέρεται τὸ πάραυτα, μὰ ἦτανε τότε λέξη ζωντανή. (Κοίταξε στίχο 138).

40 καὶ 41. Διώρθωσα τὴ στίξη κι ἔβαλα σε εἰσαγωγικὰ τὸ *Καλά μαντᾶτα* κ.λ., θεωρώντας το, μὲ τὰ παρακάτω, σὰ λόγια τῆς Ἀλεπούς.

42. Μετὰ τὸ *ᾶς δράμωμεν* ἀφαίρεσα τὸ κόμμα, γιὰ νὰ συναφθῆ μὲ τὸ *γλίγωρα*.

44. *Ἐνα τ' ἄλλου νὰ μοιάζῃ* ἢ φράση βρίσκεται καὶ στὸ Ρωτόκριτο μὲ τὴν ἴδια σημασία τῆς συνέπειας καὶ τῆς ἀληθοφάνειας στὰ λεγόμενα. *Μοιάζει* = ταιριάζει.

45 καὶ 46. Ὁ Γαίδαρος συλλαβαίνει ἀπὸ τώρα τὸ σχέδιο ν' ἀντιδράση μὲ τὸ μυαλὸ στὴ βία καὶ τὴν ἀδικία τῶν δυὸ θηρίων. *Νὰ παίζῃ* διώρθωσα ; *νὰ παίξ'* ἢ = νὰ βρίσκεται σε δράση (ἢ γνώση). Τὸ *παίζω* καὶ σήμερα, πλάι στὴν κυριολεχτικὴ του σημασία τοῦ παιγνιδιοῦ, ἔχει καὶ πολλὲς ἄλλες στὴν Κρήτη. Παίζω τὴν χαμπάνα, τὸ κουδούνη, παίζω ξύλο, παίζω στὸ σημάδι, παίζω χαρτιά, ζάρια, βιολί. Ἡ βίδα παίζει = δὲν εἶναι καλοβιδωμένη κ.λ. κ.λ.

51. Ἡ πρόθεση εἰς λέγεται ἀκόμη ἔτσι στὰ ρεθεμνιώτικα. Τὸ σκῖος εἶναι ἄγνωστο σήμερα.

56. *Τὸ ταχὺ* = τὸ πρωί. Φέρεται ἀκόμα ἢ ταχυνή, καθὼς καὶ τὰ ἐπιρρήματα ταχυνά καὶ ταχυό - ταχυνά = αὔριο πρωί - πρωί. Τὸ ταχυα χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ τὴ δήλωση μελοντικῆς πράξης ἀόριστα. Ταχυά ποῦ θὰ σπουδάξης· λένε στὰ παιδιὰ

57. *Πολλὰ αὐτοῖ*· ἢ χασμωδία βρίσκεται συχνά σὲ «Φυλλάδα». Ὁ Χορτάτης τὴν ἀποφεύγει καὶ ὁ Κορνάρος τὴν καταργεῖ σχεδόν. Μόνο μετὰ τὸ πρῶτο ἡμιστίχιο βρίσκεται κάπου - κάπου στὸ Ρωτόκριτο. Δὲν εἶναι ὅμως ἐκεῖ καθαρὴ χασμωδία, ἀφοῦ ὁ δεκαπεντασύλλαβος εἶναι πλοκὴ δυὸ στίχων. *Ξεβγάλουν*· τὸ ξεβγάνω γνήσιο κρητικὸ καὶ σήμερα = ξεκάνω, σκοτώνω, μὲ κάποια κωμικὴ ἀπόχρωση.

58. *Μετ' αὐτούς*· ἢ μετὰ μὲ αἰτιατικὴ εἶναι καὶ σήμερο πάγκοινη στὴν Κρήτη. Ἔλα μετὰ μένα, λένε στὰ παιδιὰ. (Κοίταξε καὶ στίχο 62, καὶ διόρθωσή μου σιὸν 132).

63. *Ζῶον ταλαίπωρον*· ἀρχαϊσμός ἢ χρησιμοποίηση τοῦ ταλαίπωρος, ἀλλὰ τριπλασιᾶς ὁ χαρακτηρισμός. Πιστεύω πὼς ἡ λέξη δὲν ἦταν τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴ χρῆση ὅσο σήμερα.

65. *Οὐδὲν βαστῶ ἀντι δέ(ν) βαστῶ*. Ἴσως τὸ οὐδὲν νὰ λεγόταν ἀκόμα παρ' ἄλληλα πρὸς τὸ κομμάτι του - δέν, ποῦ ἐπιζει σὰ μοναδικὸ ἀρνητικὸ μόριο, συνοδευτικὸ τῶν ρημάτων.

66. Ὁμνέω· ἄλλος τύπος τοῦ (ὄμνυμι), ὁμόνω, ἀμόνω. Πολύτιμο τὸ ὄμνέω, γιὰ τὸ ἔχομε στὸ ἀπόσπασμα τῶν Ἑλευθερων Πολιωρκημένων μὲ τὴ μορφὴ μου «στὰ μάτια ἢ μάνα μνέει».

68. Ὁσὸν γροικῶ· καθὼς αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸ μου.

69. *Τάχατες γιὰ νὰ πάγουν* = μὲ τὴν ἐλπίδα, πὼς τάχα θὰ πήγαιναν στὴ δουλειά τους, θὰ φευγαν. Τὸ *τάχατες* ἐκφράζει τὴς ἀμφιβολίας ὄχι τοῦ Γαϊδάρου, ποῦ εἶχε τὸ λόγο, μὰ τοῦ ποιητῆ, ποῦ ξέρει τί μέλλει νὰ γίνη.

72. Ὁρέγομαι· σήμερα τὸ ρῆμα εἶναι κοινῆς χρήσης χωρὶς τὸ ἀρχαϊκὸ ὄμικρο, μὲ τὴ σημασία τῆς φυσικῆς τέρωσης. Ἐδῶ σημαίνει ψυχικὴ εὐχαρίστηση.

73. *Τὸ κάλλος*· σήμερα ἢ λέξη φέρεται συχνά στὸν πληθυντικὸ. Τὰ κάλλη της!

77. *Π(ὸν) ἀφέντης μου βιγλίζει* W. *Τι . . .* Ξ. (Μ.). Προτιμητέο τὸ δεύτερον. Ὁ γλίγωρα· τὸ ἀρχαϊκὸ ὄμικρο συνηγορεῖ γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης ἀπὸ τὰ ὀλίγος καὶ ὦρα. Στὴν Πόλη λένε λίγωρα. Τὸ ἐγρηγορός, ἐγρήγορα φαίνονται πιὸ ἀπομακρυσμένα.

81. *Μέγας*· κοίτα καὶ στίχο 31 ὅπου *δάσος μέγα*· πιστεύω πὼς δὲν πρόκειται γιὰ ἀρχαϊσμούς. Τὸ ἐπίθετο θ' ἀκουόταν ἀκόμη καὶ μὲ τὴν παλιὰ μορφὴ του.

82. Ἄν ἔν' καὶ πῆς· τρόπος ὑποθετικοῦ λόγου (τὸ πληρῆς: ἂν εἶναι καὶ πῆς κ.λ.) πολὺ συνηθισμένος κατὰ τὴν ἐποχὴ ποῦ γράφονται τὰ κρητικὰ λογοτεχνήματα. Θυμοῦμαι ἀπὸ τὸ Γύπαρη:

Ἄν ἔν' καὶ πέση ἀνεμικὴ, Πανώρια, σιγανεύει.

καὶ παρακάτω:

Ἄν ἔνε καὶ τὸν οὐρανὸ θωροῦμε σὰ μαυρίση.

κ.λ. *Βλέπε σε!* = φιλάγου! προστάτευε τὴν ἑαυτὴ σου! Διόρθωσα ἔτσι τὸ ἀνύπαρχτο σὰ προσταχτικὴ *βλέπεσαι!* μέσης φωνῆς. Ἡ γνώμη τοῦ Ξανθουδίδη, πὼς ἴσως φέρεται στὴ θέση τῆς προσταχτικῆς, κατὰ παράλειψη τοῦ νὰ,—ἀπί-

θανη, γιατί δὲ θὰ μπορούσε νὰ περιορίζεται μόνο στὸ (νὰ) βλέπεσαι! Τὸ βλέπε σε! εἶναι ὥστόσο πολὺ συνηθισμένο στὴν κρητικὴ καὶ τὴν ἄλλη γραμματεία τῆς ἐποχῆς. Ζενίζει βέβαια καὶ εἶσαι ἢ διατύπωση τῆς αὐτοπαθειας, ἀλλὰ ἐρμηνεύεται ἱκανοποιητικὰ σάν ἐπίδραση ἀπὸ τὰ πάγκοινα τότε Ἰταλικά. Guardati! Τίς προάλλες ἓνα παιδί μου ἔδειξε μιὰ φωτογραφία μου καὶ μου εἶπε: «Κοίτα σε!» Ἔχομε καὶ ἀπ' ἄλλου χρήσιμα παραδείγματα, ποὺ ἐνισχύουν αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία καὶ διώρθωση τῆς λέξης, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἐδῶ θέση, γιατί θὰ μᾶς ἐφερναν μακριά. Εἶναι περιεργό πῶς ὁ Ξανθουδίδης καὶ τόσοι ἄλλοι δὲν στραφῆκαν ὡς τῶρα σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Τῆ συγχυση τὴν προκαλεσε ἀρχικὰ ἢ μὲ Ἰταλικά φθογγόσημα γραφῆ τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων, ποὺ πολλὲς φορὲς ἢ ἀνάγνωσή τους ἄφηνε ἐλευθερία σε περισσότερες ἀπὸ τὴ μιὰ ἐκδοχῆς. Δεύτερος λόγος τῆς σύγχυσης — ἢ δυσκολία καὶ κείνων ποὺ ἔγραψαν μ' ἑλληνικὰ ψηφία, νὰ βρίσκουν πάντα καὶ νὰ παραδίδουν ὀρθὲς γραφῆς. Ἕνας μορφωμένος ἐπιστήμονας χημικός μου ἔγραφε τελευταία: «Νάμαι πάλι στὸ Βερολίνο!» ἀντὶ «Νά με!» Ὁ Νίκος Σταυρινίδης μου ἔδειξε μέσα στὸ ταξιδιωτικὸ τοῦ Ross (τόμος III, σελ. 180) ἓνα δημοτικὸ τραγούδι, ποὺ οἱ στίχοι του 6 καὶ 7 εἶν' εἶσαι:

Βλέπε σύ, Γιάννη, βλέπε σύ, σοῦ λέγα, Καλογιάννη,
σε μονοδέντρι, μὴ ἀνεβῆς!

Φαίνεται πῶς ὁ Ross τὸ κατέγραψε κατὰ ὑπαγόρευση. Πιστεύω πῶς πρόκειται γιὰ τὸ «βλέπε σε!», ποὺ ἢ ἐπιβίωσή του ἴσαμε τὸ 1840 εἶναι ἀξιοπρόσδεκτη. — *Λανθάσης*: ὄχι λόγιο. Τέτοιοι παθητικοὶ ἄοριστοι, χωρὶς παθητικὴ σημασία θὰ λέγονταν.

83. Ἀξιοπαρατήρητη πληροφορία μᾶς δίνει ὁ στίχος, λέγοντας, πῶς οἱ ἀρχοντες, ἅμα πῆγαιναν κυνήγι παίρναν μαζί τους τοὺς φημισμένους κυνηγούς τῆς περιοχῆς. Ἔτσι γίνεται συχνὰ καὶ σήμερα.

84. Τὸ μὴ ἱκανοποιητικὸ *τρίβονται* τοῦ W, διώρθωσα σε *θρύβονται*. Τὸ *θρύπτω* λέγεται μ' αὐτὴ τὴ μορφή καὶ σήμερα στὴν Κρήτη. Λέμε ἀκόμα τὸ ψωμί *θρεῖ* καὶ *θρουλά*: τὰ *θρουλιά* τοῦ τυριοῦ. Τέτοια ἐνεργητικότητα δείχνει σάν πληαίνη στὸ κυνήγι ὁ ἀφέντης του, (λέει πενηρὰ ὁ Γάϊδαρος, γιὰ νὰ φοβερίσῃ τοὺς ἄλλους δυό), ποὺ τὰ βουνὰ γίνονται θρύψαλα καὶ τὰ δάση γεμίζουν ἀπὸ τρόμο (= *σνιρομάσσου*).

85. Ἐξω ἀπὸ τ' ἄλλα, καὶ τὸ πῶς ἀναφέρονται καὶ δῶ καὶ στὸ στίχο 33 τοῦ «Συναξαριοῦ» τὰ λουβαρδικὰ σκυλιὰ, στηρίζει κατὰ τρόπο πειστικὸ, τὴν ἰταλικὴ καταγωγή τοῦ μύθου, ποὺ πῆρε σάν πρότυπο ὁ ποιητὴς τοῦ «Συναξαριοῦ». Ὁ διασκευαστὴς τῆς «Φυλλάδις» τὸν ἀκλόουθησε.

96. Διώρθωσα *μονιτάρου* ἀντὶ *μονοτάρου*. Ἡ λέξη εἶναι σε κοινὴ χρῆση στὴν ἔκφραση *ὀλομονιτάρου*, ποὺ σημαίνει = καὶ μάλιστα, καὶ δὴ. Ὑπάρχει καὶ ῥῆμα *μονιταρίζω* = συγκεντρώνω τὰ ὅμοια. Ἐδῶ τὸ ἐπίρρημα σημαίνει γλίγωρα, μὲ ὀρμή, ὅπως λέμε σήμερα: *χύμα* (τοῦ τὰ εἶπε).

97. *Κάνει (ἢ ψυχή μου) χέρι* ὁ W = κάνει χερικὸ, ἀρχίζει. Ἡ ἔκφραση συνηθέστατη, καὶ ἐδῶ πολὺ ταιριαστέ. Ὁ Ξανθουδίδης (ὄχι τὸ M.) προτείνει, ἄτοπα πιστεύω, *βάνει*.

99. *Μηδὲν ξυλοσοφᾶς*: τὸ μηδὲν στὴν ἀρχαία χρῆση καὶ σημασία = καθόλου νὰ μὴ... Πιστεύω πῶς ἦταν ἀκόμα ζωντανό. Τὸ *ξυλοσοφᾶ*: κωμικὴ παραμόρφωση τοῦ φιλοσοφᾶ. Ὅτι αἰτιολογικὸ ἐδῶ. Φαίνεται πῶς ἦταν τότε στὴ χρῆση. Σήμερο στὴν Κρήτη δὲ λέγεται. Στὸ Μαζουγιάννη συνηθέστατο

101. *Μηδὲν θαρρῆς*: κοίταξε στίχο 99. = νὰ μὴ θαρρῆς καθόλου, νὰ μὴ σοῦ περνᾶ μὲ κανένα τρόπο ἀπὸ τὸ νοῦ.

104. *Λέος ὁ Σοφός* σίγουρα πρόκειται γιὰ τὸ βασιλιᾶ τοῦ Βυζαντίου, πού λογαριαζόταν συγγραφέας τῶν γνωστῶν στὸ λαὸ «Χρησμῶν», κι ὄχι γιὰ τὸ βασιλιᾶ τοῦ δάσου, πού δὲ φημίζεται γιὰ σοφία.

106. *Ἐκ σήθου ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *ἐκτόθου*, πού εἶναι χωρὶς νόημα. Σήμερα λέμε *ξεστήζου*, μὰ ἡ παραφθορὰ τούτη τοῦ ἀρχαίου *ἐκ σήθου* εἶναι παλιὰ καὶ συναντάται στὸ «Φορτουνάτο». Καμμιά σχέση δὲν ὑπάρχει μὲ τὰ θέματα τοῦ στίχου ἢ στοιχίου.

109 καὶ 110. *Μεγάλως, κάλλος* ἀρχαϊσμοί.

112. *Τὸ πῶς ὁ W.* διώρθωσα *κι ὅπως* καὶ τὸ νόημα εὐδοῦνεται λαμπρὰ.

116. Πρόσθεσα τὴν ἐπαναληπτικὴν *τούς*.

117. *Ἦμα μῆδεν εἰπῆς ποτέ* κοίταξε στίχους 99, 101 καὶ ἄλλους μὲ τὸ *μη-* δὲν σὰν ἀρνητικὸ μόριο προσταχτικῆς.

118. *Παρὰ τὰ πάντα ὁ W.* πού δὲ λείπει τίποτα. Διώρθωσα *παρὰ τοὺς πάντας*. Ἡ διόρθωση στηρίζεται καὶ στ' ὅτι ἀποφεύγεται ἡ ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης ἀπάνω στὴν ὁμοιοκαταληξία.

126. *Νὰ μᾶς διδάξης ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *νὰ μᾶς διατάξης*, πού δὲ λείπει τίποτα.

127. Πρόσθεσα τὸν *καὶ* στὴν ἀρχή. *Νὰ ᾿σαι ὁ W.* Διώρθωσα: *νὰ ᾿ναι*. Τὸ νόημα: Ἄν σπουδάσης καὶ σὺ καὶ γίνης ἄνθρωπος, σὰν κι ἐμᾶς, νὰ ᾿ναι σε τιμὴ μας.

128. *Καὶ σὲ τὸ μαθητῆ μας ὁ W.* Ἄτοπη ἢ ἐπανάληψη τοῦ *καὶ σέ*, ἀφοῦ ὁ στίχος ἀρχίζει μὲ τὸ *χαρὰ σε σέ*. Διώρθωσα *σε διά*. Τὸ νόημα: Χαρὰ σε σέ-να καὶ χαρὰ σ' ἐμᾶς ἀπ' ἀφορμὴ σου. Ἡ διόρθωση στηρίζεται καὶ στὸ «Συ ναξάρι» στίχος 73.

129. Ἡ ἰδέα γιὰ ταξίδι εἶναι τῆς Ἀλεπούς καὶ σκοπὸς τῆς νὰ ξεμοναχιάσουν τὸ Γαίδαρο καὶ νὰ βάλουν σε πρᾶξη τὰ σχέδιά τους. (Κοίταξε στίχο 114).

131. Μαζὶ μὲ τις ἄλλες ἀπάτες ἢ Ἀλεπού ἰσχυρίζεται στὸ Γαίδαρο, πῶς ὁ Λύκος κι αὐτὴ κρατοῦν λεφτιά, γιὰ νὰ τὰ ἐμπορευτοῦν στὴν Ἀνατολή. Ἀπὸ τὰ μελλοντικὰ κέρδη θὰ ᾿χη τάχα κι ὁ Γαίδαρος μερτικό! Ἀξιοσημείωτη ἢ ἐκφραση *νὰ ᾿νδύσομε τὰ στάμενα*: ἔλεγαν ἀπὸ τότε κάτι τόσο ἀνάλογο μὲ τὸ σημερινὸ ἐπενδύω.

132. *Μέσα μας ὁ W.* Διώρθωσα: *μετὰ μᾶς* δηλαδὴ μεταξύ μας. (Κοίταξε στίχους 58 καὶ 62).

134. *Στανιῶς του ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει τὴ γραφὴ *στανέο του*. Τὸ πρῶτο προτιμητέο.

136. *Ἔρα ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *κι ἐδῶ μέρα* πού εἶναι κακό, γιὰτὶ χαλαίει τὴ ρίμα.

138. *Μιὰν ὁ W.* Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *καί*. Προτιμότερο τὸ *μιὰν*. Πάσαντας ἦταν ἀκόμα στὴ χρήση καὶ φέρεται καὶ στὸ Ρωτόκριτο. Κοίταξε στίχο 39.

143. *Βουλτὰ ἐκάμασι ὁ W.*, ὅπου τὸ βουλτὰ ἀκατανόητο. Πρόκειται γιὰ βουλητό; βουλητά; Ὁ Ξ. (Μ.) βουλήν ἐκάμασι, πού εἶναι πολὺ καλὸ καὶ τὸ προτιμήσα *Μπαλλότια*, ἢ = σφαιρίδιο γιὰ τὴν ἐκλογή.

144. *Νὰ ποίσουν* δὺο φορές. Τύποι τοῦ ποιῶ δὲ βρισκονται στὸ Ρωτόκριτο. Εἶν' ἓνα ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ ὁρόσημα, γιὰ τὴ χρονολόγησι τῶν κειμένων, ἐκεῖ πού λείπουν ἄλλα στοιχεῖα.

146. *Ποδότας* καὶ *ποδότης*: κατώτερος βαθμὸς στ' ἀξιώματα τῶν καρabiῶν. Φέρεται ἴσως καὶ στὸ Ρωτόκριτο στὴ θέση τοῦ *προδότης* (Δ 800), ὅπως παρατηρεῖ ὁ σπουδαστὴς Νίκος Παναγιωτάκης.

149. *Χαίροις*. Ἡ καθαρὴ εὐκτική σίγουρος ἀρχαϊσμός. Εὐκτικές δὲν ὑπῆρχαν τότε παρὰ μόνο τὸ λόγιο γραφτὸ λόγιο.

153. Ἔχομε πάλι τὸ ἐπίμαχο *βλέπε σε* καὶ δυὸ στίχους παρακάτω, στὸ στίχο 155, διαβαζόμε *βλέπε καλά τὴ σιράτα σου*. Νομίζω πὼς τὸ δευτέρου *βλέπε* εἶναι ἐπανάληψη τοῦ πρώτου. Τοῦ πρώτου ἀντικείμενο εἶναι τὸ *σε* καὶ τοῦ δευτέρου τὸ *τὴ σιράτα σου*. Πρόσεχε τὸν ἑαυτὸ σου — πρόσεχε τὴ σιράτῳ σου.

158. Ἄνατιμώνει = ἀτιμάζει μὲ λόγια προσβλητικά.

160. *Δὲ γροικᾶς* = δὲν καταλαβαίνεις, δὲ σκαμπάζεις. Ἴταλισμός, γιὰ καὶ στὰ ἰταλικά τὸ *intendere* ἔχει καὶ τις δυὸ σημασίες τοῦ καταλαβαίνω καὶ τοῦ ἀκούω. (Πρβλ. καὶ τὸ γαλλικὸ *entendre*).

161. *Τάνα* = λιμάνι τῆς Ἀζοφικῆς στὸ στόμιο τοῦ Ντόν, ποῦ ἡ Βενετιά εἶχε μαζί του πολλὰ συναλλαγές. Δὲν πρόκειται νὰ πᾶν ἐκεῖ φυσικά. Μὰ ἡ Ἀλεποῦ θέλει νὰ βροῖσκη ἀφορμὲς καὶ νὰ τὰ βάζη μὲ τὸ Γαῖδαρο, προετοιμάζοντας τὴν τελικὴ ρῆξη καὶ τὴν καταστροφή του. Αὐτὸ τὸ δείχνουν καὶ οἱ παρακάτω στίχοι 162, 163 καὶ 164.

168. *Χύση* = κοινότατη στὴν Κρήτη λέξη ναυτική, ποῦ σημαίνει ἀβαρία.

169. *Εὐδία* = πιθανὸς ἀρχαϊσμός. Σήμερα λέγεται (α)βγιάζει ἀπὸ τὸ εὐδιάζει. Παροιμία· «Μάρτης βρέχει, ποτὲ μὴ βγιάση!»

173 καὶ ἐξῆς. Ἡ Ἀλεποῦ, βάζοντας μπροστὰ τὸ σχέδιό της, δηγιέται ἓνα κακὸ ὄνειρο ποῦ τάχα εἶδε, καὶ ποῦ προωινίζει μεγάλη συμφορὰ. Ἀξιοπρόσεχτο τὸ πὼς ὁ Λύκος, λιγώτερο πονηρὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεποῦ, πιστεύει σ' αὐτὸ τὸ ψέμα καὶ ταράσσεται. Κοίτα στίχους 114 - 115, 185 - 186 καὶ «Συναξάρι» στίχ. 112 καὶ ἐξῆς.

173. *Νὰ ἐγνωρίζετε* = ἀν ἐγνωρίζετε. Λέμε καὶ σήμερα· νὰ ἔξερα ἰί θὰ πάθω, δὲ θὰ πηγαινα.

174. *Νὰ γενῆ*· διώρθωσα νὰ γενοῦν.

175. *Ἐτοῦτη τὴν ἐσπέρα* = χτες τὴν ἐσπέρα. Λέμε καὶ σήμερα· εἶδα ἀπὸψε ἓνα ὄνειρο. Ἀπόψε = χτες τὴ νύχτα.

177. Ὁ στίχος ἀποτελεῖ κοινὸ τύπο σε πολλὰ στιχογραφήματα.

178. *Θὲ νὰ ποίση*· ἀξιοπαρατήρητος ὁ μέλλον μὲ τὸ *θὲ νὰ*. Τὸ *θὰ* ἄγνωστο, ἀφοῦ εἶναι σπάνιο καὶ στὸ Ρωτόκριτο.

179. *Μᾶς πάρη θάλασσα* W. διώρθωσα μᾶς παρ' ἡ . . .

180. *Ἄς κάμωμε* W. *Ποιήσωμεν* Ξ. (Μ.). Ἐκρίνα προτιμητέο τὸ δευτέρου, ἀν καὶ λογιώτερο.

183 καὶ 184. Ὁ Γαῖδαρος ἀφήνεται πιά στὴ μοῖρα του. Τὸ στίχο 184 τὸν λέει μέσα του. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει καὶ δῶ, ὅπως καὶ στὸ στίχο 135, *μέρα* στὴ θέση τοῦ *ῶρα*. Δὲν εἶναι σωστό, γιὰτι χαλαεῖ τὴ ρίμα.

185 καὶ 186. Ὁ Λύκος ἐπίστεψε μιὰ στιγμή στὸ πλυστὸ ὄνειρο τῆς Ἀλεποῦς. Φαίνεται καθυρώτερο στο «Συναξάρι», στίχοι 114 καὶ 115, ὅπου ὁ Λύκος

ἄλον μὴ γνοῦς τὸν δόλιον τρόπον τῆς Ἀλωπέκου,

μηδὲ τὸ ἐπιβούλευμα ὃ ἦν κατὰ Γαδάρον,

παρουσιάζεται λιγώτερο ξυπνὸς ἀπὸ τὴ συνειρήμισά του.

187 καὶ κάτω. Ἡ σκηνοθεσία τῶν ξαγορεμάτων γιὰ τὸ τελικὸ φάγωμα τοῦ Γαϊδάρου ἔχει τελειώσει. Σὰν ἔρθῃ ἡ σειρά του νὰ ξαγορευτῇ, θὰ τοῦ βροῦν εὐκολα τὴν ἀφορμὴ ποῦ γυρεύουν. Πιστεύω πὼς καὶ δῶ ὑπάρχει σκεπασμένη αἰχμὴ ἐναντία στὴν Ἱερὴ Ἐξέταση, κατάλοιπο τῶν ἰταλικῶν πηγῶν τοῦ «Συναξαριοῦ».

192. *Βώδια καὶ χοιρίδια* ὁ W., ὅπου τὸ βώδια πρέπει νὰ λογαριασθῇ τρι-

σύλλαβο. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει βώδια μὲ τὰ χοιρίδια πού ἄν καί μετρικά κελύετο, προτίμησα τὸ πρῶτο, σὺν πρὸ σύμφωνο μὲ τὸ σύνολο.

195. *Μπουκούνη* ἐξελληνισμένο τὸ ἰταλικὸ *boccòne* = ἡ μπουκιὰ, μπουκουνιά. Διόρθωσα τὸ αὐτὸ σε *αὐτά*, γιατί χρειάζεται πληθυντικός.

196. *Ἔσωνα* = πρόφταινα. Σῶνω ἀπὸ τὸ ἰσὼ ἰσῶ = ἰσιώνω, ἐξιῶνω. Καμιά σχέση μὲ τὸ σῶζω. Διόρθωσα τὸ *ἔκρουβα* σε *ιά κρουβα*.

197. *Μεταγνώθω*: ἔτσι καί σήμερα τὸ μεταγινώσκω

199. *Μαυράδι* μέρος, ὅπου ἔχουν κάψει γιὰ καλλιεργητικούς σκοποὺς ἀγριοχορτά καὶ θάμνους. Κοίταξε «Συναξμερι» στίχος 130, ὅπου ὁ Ξανθουδίδης στὸν τόμο του διορθώνει στὸ περιθώριο *καμμάδι* τὸ ἀκατανόητο τοῦ W. σὶὸ *τζημάδι*. Ἐκεῖ πῆγε ταχὰ ὁ Λύκος καὶ κυλίστηκε, γιὰ νὰ μαυρίσῃ τὴν προβιά του καὶ φανῇ ἄξιος καλόγερος. Ἔχομε καὶ δῶ κάποια ἀντικληρικὴ αἰχμῆ, μὲ τὴν ὑποδήλωσι, πὼς ἀρκοῦσε τὸ ἐξωτερικὸ καὶ τὸ χρῶμα τῆς προβιάς, γιὰ νὰ φανοῦν οἱ λύκος ἀνθρωποὶ τοῦ Θεοῦ.

201. Διόρθωσα τὸ ἀνύπαρχτο *ἀρετιές* τοῦ W. σε *ἀμαρτιές*, ὅπως προτείνει ὁ Wagner στὸ κριτικὸ του σημείωμα κι ἀφοῦ ὁ στίχος μὲ τὴ διόρθωσι γίνεται καλύτερος.

209. *Ἀπομόνωσέ τον* = τοῦ ἔλαμε ὅσα συνηθίζονται μετὰ τὸ ξηγόρεμα, ὅταν ὁ ξαγοράρης λευτερώνει τὸν ἀμαρτωλὸ ἀπὸ τὸ βυρὸς τῶν ἀμαρτιῶν του.

213. *Κωμάσι* ἢ *κουμάσι* = ὁ κοῦμος (στὴν Κρήτη), τὸ κοίτετσι.

216. *Νὰ μὴν ποὺλαλοῦσι* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *πολυλογοῦσι* πού εἶναι καλύτερο καὶ τὸ προτίμησα.

222. *Δὲν τοὺς χροῖζω τίποτες* = δὲν τοὺς ἔχω ἀνάγκη, δὲν τοὺς λογαριάζω

226. *Νὰ πᾶ νὰ κλέψω*: κοίταξε στίχο 28.

228. *Μετ' αὐτὰ* ὁ W. κατὰ διόρθωσι Βικέλα, πολὺ καλὴ (Κεῖτα Wagner, κριτικὸ σημείωμα στὸ στίχο). Ἔχομε τὴ *μετὰ* συνταγμένη μ' αἰτιατικὴ, γιὰ τὴ δήλωσι τοῦ μέσου, τοῦ τρόπου, τοῦ ὄργανου = μ' αὐτὰ τὰ μέσα.

233. Διόρθωσα τὸ *ὄσα* σε *ἀπ' ὄσα*. Διόρθωσα τὸ *μοῦ* σε *μῆ*. Ἡ γραφὴ τοῦ W. *καρένα νὰ μοῦ μείνη* ἔχει ἓνα νόημα πού δὲν ταιριάζει, ἀφοῦ ἀφήνει νὰ ἐνοηθῇ, πὼς πολλὲς ὀρμήνιες τῶν γονιῶν τῆς θᾶ πῆγαιναν χαμένες. Μὲ τὴ διόρθωσι τοῦ *μοῦ* σε *μῆ* δείχεται ἡ ἐπιμέλεια τῆς Ἀλεπούς, στὸ νὰ σπουδαίη τέλεια στὸ σκολεῖο τῶν γονιῶν τῆς, νὰ μύθη ὅλα ὄσα τῆς μάθαιναν, *χωρὶς νὰ μείνη τίποτε*. Αὐτὸ ταιριάζει καὶ μὲ τὰ πράγματα, ἀφοῦ ὅλες οἱ ἀλεπούδες σὰ νὰ ξεσκολίζουν στὸ ἴδιο σκολεῖο καὶ γίνονται ὅλες τὸ ἴδιο πρᾶμα.

236. Κοίταξε «Συναξάρι» στίχος 151 καὶ ἐξῆς. Διόρθωσα τὸ *ὄσα* ἀπὸ *αὐτὰ* σε *ὄσα ν'* ἀπὸ *αὐτὰ* = ὄσα εἶναι αὐτὰ (κι ἀκόμα περισσότερο νεμίζουν τὴν κοιλιά μου καὶ μοῦ φτάνουν ὡς τὸ λαιμό).

243 ἴσαμε 248. Μετάθεσα τοὺς στίχους 245 καὶ 246 μετὰ τοὺς 247 καὶ 248. Ἔτσι ἡ πασίγνωστη παροιμία πηγαινεὶ στὸ τέλος τῆς ὀμιλίας τῶν γονιῶν τῆς Ἀλεπούς, ὅπου ἔχει πρὸ πολὺ τὸν τόπο τῆς.

244. Διόρθωσα τὸ *ὅτινα* σὲ *ὄν τινα*.

246. *Γροικῆστέ το ὄλοι*: σωστά ὁ W. Καὶ δῶ πάλι ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *τί λέγει*, πού εἶναι ἀπαρῖδετο, γιατί χαλαίει τὴ ρίμα. Καὶ τὸ *ὄλοι* δὲ ριμάρει μὲ τὸ *καταλόγι*, ἀλλὰ συμφωνοῦν τουλάχιστο τὰ φωνήεντα, πού λογαριάζοιαν ἀρκετό.

247 καὶ 248. Οἱ δύο στίχοι μὲ μικρὲς παραλλαγὲς ἀποτελοῦν καὶ σήμερα κοινότατη στὴν Κρήτη παροιμία, ἂν καὶ ὁ δεύτερος στίχος εἶναι ὀλότελα χωρὶς νόημα. Λένε: «Ἀπὸυ κάθεται καλά καὶ καλύτερα γυρεύγει || ὁ διάολος τοῦ κώλου ντου κουκκιά τοῦ μαγερεύγει».

249 ἔξ. Ἀρχίζει τὸ Καταλόγι, πού εἶναι μέρος τῆς ἐξομολόγησης τῆς Ἀλεπούς. *Γιατί* δὲ χρειάζεται. Ἐγραψα *ἐγώ* *Ταῖς* διώρθωσα *στές*.

251. Διόρθωσα τὸ *Καί* τῆς ἀρχῆς τοῦ Καταλογοῦ σε *Μιά*. Ἔτσι ἡ διήγηση ξεκινάει φυσικά κι ἀβίαστα *Μιά χῆρα μιά κακότηχη κλ Οὐδὲν ὁ W* διώρθωσα σε *πού δέν*.

252. *Νά γνέθῃ* ὁ W Ὁ Ξ. (M) σημειώνει *νά γέρθῃ*, πού, ἂν καὶ κακόζηλος ὁ τύπος, τὸ προτίμησα, γιατί βρίσκεται σ' ἄμεση σχέση ἀντίθεσης πρὸς τὸ *κάτω*. Τὸ *γνέθῃ* βρίσκεται πιὸ μακριά.

256. *Νά παραβῆ* = *νά βγῆ λίγο*. Ἡ *παρά* κολάζει τὸ νόημα τοῦ βγαίνω. Λέμε παρακούζουλος = λίγο τρελός. Παρουστασοῦρίζουσι (καὶ γιὰ μένα) = λένε λίγο, ψιθυρίζουν λίγο (καὶ γιὰ μένα). Συναθισμένη ἡ ἔκφραση: Ἔτσι μοῦ παραφαίνεται = μοῦ φαίνεται λίγο. Μοῦ παραμοιάζει κ.λ. Εἶναι περιφρογὸ πὼς ἡ ἴδια πρόθεση σ' ἄλλα σύνθετα ἐπιτείνει τὴ σημασία τους. Ὅπως: τὸ *πράμα* παραγίνεται, *παράφαγα*, *παραήπια* κ.λ.

258. *Λόγιασα* ὁ W. Διόρθωσα σε *λόγιασα*, γιατί ἔτσι ἀπαιτεῖ τὸ νόημα.

259. *Γάτα καὶ ἦτον γραῖα* ὁ W. Ὅμως παρακάτω σε πολλές περιπτώσεις, γίνεται λόγος γι' ἀρσενικό γάτο. Ὑπόθεσα στὴν ἀρχή, πὼς τὸ *γάτα* ἀναφέρεται στὸ ζῶο γενικά κι ὕστερα καθορίζεται τὸ ἄρσενικό γένος της. Ὑστερα παρατήρησα, πὼς ἡ ἀσυνέπεια τοῦ γένους χαλνοῦσε τὴν ὀμαλὴ παρακολούθηση τῆς ἀφήγησης καὶ διόρθωσα σε *γάτον τὸν εἶχ' ἢ γραῖα*, πού πιστεύω πὼς εὐδώνει λαμπρὰ τὸ νόημα. Καμμιά ἀνάγκη δὲν ὑπάρχει *νά ναι γορὰ* κι ἡ *γάτα*. Ἀντίθετα ἡ δράση τοῦ ζώου, *νά σηκῶνῃ ἄρμαθιές* τὰ κοτόπουλα πού πνίγει, τὸ δείχνει δυνατὸ καὶ νέο Ἔπειτα κείνο τὸ ἦτον μπορούσε πολὺ φυσικά *νά κρῦβῃ* τὸ *τὸν* τῆς διόρθωσής μου.

260. Παράβαλε μὲ τὸ «Συναξάρι» στὸ στίχο 170

261. *Παρδίτση* ὁ W. Διόρθωσα σε *Παρδίτση*, γιατί ἔτσι ἀναφέρεται τ' ὄνομα τοῦ γάτου στὸ «Συναξάρι» στὸ στίχο 179. Ἀλλὰ καὶ γιατί τὸ *Παρδίτση* ταιριάζει σ' ἓνα γάτο = μικρὸς πάροδος. Ἡ ὑποκοριστικὴ κατάληξη τῶν οὐδ' ἐρών *-ίτσι*, *-ίτσιν*, *-ίτζιν* ἦταν κοινὴ πρὶν ἐπικρατήσῃ τὸ *-άκι*. Στὴ βυζαντινὴ γραμματεία μὲ τὸ *-ίτζιν* σχηματίζονται πιὸ πολὺ τὰ ὑποκοριστικά. Διατηρήθηκε στὴ λέξη *κορίτσι*, γιὰ *νά μὴ* συμτέση μὲ τὸ *κοράκι*. Ἀκόμα στὸ *τοπωνύμια* (χωριά *Ἀστρίτσι*, *Γιαννίτσι* κ.λ.) Ἔπειτα στὰ θηλυκὰ προσηγορικά καὶ κύρια *φωλίτσι*, *κοπελίτσι*, *μηλίτσι*, Ἐλενίτσι, *Μαρίτσι*. Ἀντίτσι, *Καλλίτσι*, κ.λ.

262. *Εἰς τὴν οὐράν* ὁ W. Ὁ Ξ (M.) σημειώνει *εἰς τὴν ὠχράν*, δηλαδὴ στὸ χρῶμα. Μὰ ἡ *γορὰ* δὲν ἔβλεπε καλά (κοίταξε στίχο 251) τὴν οὐρὰ ὅμως τοῦ *Παρδίτση* μπορούσε *νά τὴν* πιάνῃ, ὅταν τὸν *χάϊδευε*, καὶ *νά τὴν* ξέρῃ καλά. Προτίμησα τὸ *πρῶτο*.

265. *Στοχάζομαι* = ἀντιλαμβάνομαι.

267. *Εἶναι* ὁ W. Διόρθωσα σε *εἶμαι*, πού ἐνὼ πιὸ πολὺ ταιριάζει, ἀποφύγεται κι ἡ ἐπανάληψη τοῦ *εἶναι* στὴ θέση τῆς ρίμας Ἄν τὸ *εἶμαι* δὲ ριμᾶει πλούσια μὲ τὸ *εἶναι* δὲν ἔχει σημασία. Εἶναι συναθισμένες τέτοιες παρῆκλιες: στίς ὁμοιοκαταληξίες, ἀκόμα σπάνια καὶ στὸν Κορνάρο.

272. *Κλονᾶιον* τέτοιαι παρατακτοὶ φαίνεται πὼς ἦταν ἀκόμα στὴ χρῆση. Πρὸβλ. τὸ *στοχάζετο* στὸ στίχο 40 κ.λ.

274. *Καὶ σχίσῃ* ὁ W. πού εἶναι ἄτοπο. Ὁ Ξ. (M) σημειώνει *καὶ σφίξῃ*, πού εἶναι πολὺ καλύτερο. Εἶναι καὶ κοιμικὸς ὁ φόβος τῆς Ἀλεπούς, πού τρομάζει αὐτὸ πού *κάνει* χρόνια στοὺς ἄλλους, κι *ἐτοιμάζει* μ' ἐπιμέλεια καὶ τώρα γιὰ τὴν *κότα* τῆς *γορᾶς*.

279 *Κάτωθεν τῆς τραπέζης τυπικὴ λογία φράση.*

281. *Τὴν ἐκωλόσθηνα* γιήτις χρητικὸς ὁ τύπος καὶ ἡ χρῆσις τοῦ Λέμε καὶ κωλοσύθνω, ἀλλὰ πρὸ πολὺ κωλοσύθνω.

282. *Ἐφτεροῦγισε* διώρθωσα ἐφτεροῦγιζε. Καὶ κραζει διώρθωσα κι ἔκουζε. Οἱ παρατατικοὶ πρὸ ταιριαστοί.

2:0. *Κατακαημένην* ὁ W. σωστά. Ὁ Ξ. (M) σημειώνει καὶ τὴν *καημένην*, πρὸ εἶναι ἄτοπο.

293. *Μ' ἔπιασαν* ὁ W. Ὁ Ξ. (M) σημειώνει μ' *ἔκαπαν*. Προτιμητέα ἡ γραφή τοῦ W.

295. Κοίταξε στίχο 197.

296. *Καὶ πῶς* δὲν ἔχει νόημα. Διώρθωσα : κι ὅσα Ἡ Ἄλεπού δηλαδὴ μετρινώνει καὶ γιὰ τὰ κακὰ ἔργα πρὸ ἔφερε σε τέλος καὶ γιὰ κείνα πρὸ δὲν πραγματοποιήθηκαν ποτὲ, μὰ ἔμειναν «ἐν διανοίᾳ».

298. *Τὰ ἔκαμα* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει τὰ *ἔποικα*. Προτίμησα τὴν ἀρχαιώτερη γραφή, γιὰτὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι φαινεται νὰ ἔναι αὐτὸ πρὸ ἔγραψε ἀρχικὰ ὁ ποιητής. Παράβλεπε καὶ τὸ στίχο 143, ὅπου πάλι οἱ μεταγενέστερες ἐκδόσεις κι ὁ W. γράφουν *βουλήν ἐκάμασι ἀντὶ βουλήν ἐποίκασι*.

300. *Πατερὰ* λέγονται περιληπτικά οἱ προσευχές, ἀλλὰ καὶ τὰ κομπολόγια - ροζάρια τῶν ἱερωμένων. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, τὰ κομπολόγια τῶν καθολικῶν ἔχουν σχέση μὲ ὀρισμένες προσευχές, πρὸ ἐπαναλαμβάνονται τόσες φορὲς, ὅσοι οἱ κόμπιοι τοῦ κομπολογιοῦ. Ἀπὸ τοῦτο προέρχεται κι ἡ διπλὴ σημασία τῆς λέξεως. Κι ἐδῶ φαίνονται οἱ ἀρχικὰ ἰταλικὲς - καθολικὲς πηγὲς τῆς «Φυλλάδας».

303 - 307. Ἡ περιγραφή τοῦ Λύκου, σὰν ἄκουσε τὸ ξεμολόγημα τῆς Ἄλεπούς, θὰ ἔταν ἀντάξια καὶ τοῦ Μολιέρου. Νομίζω πῶς ὁ Ταρτοθφορ, στὰ πρὸ δυνατὰ σημεῖα του, δὲν ἔχει στίχους πρὸ ταιριαστοὺς καὶ τσουχεροὺς.

307. *Ἄμε, σοῦ λέγω σήμερον, νὰ ἔσαι εὐλογημένη* ὁ W., ὅπου τὸ *Ἄμε* δὲν ἔχει τὸν τόπο του. Διώρθωσα σε *Ἀμήν*. Ὁ Λύκος μεταχειρίζεται τὸ τοῦ εὐαγγελίου «Ἀμήν, λέγω σοι» κι ἔτσι σατυρίζεται πρὸ πολὺ ἡ κακούργα καὶ φαρισαϊκὴ ψυχὴ του.

310. Ὁ στίχος ἴσως προέρχεται ἀπὸ δίστιχο ἐρωτικὸ.

311 καὶ 312. Πρὸβλ. «Συναξάρι» στοὺς στίχους 212 - 213, ὅπου ἀναφέρονται ἡ μετανοοῦσα Μαγδαληνὴ κι ὁ Μανασσῆς, βασιλιᾶς τοῦ κράτους Ἰουδα, πρὸ ἀφοῦ ἀσπίστηκε τὰ εἶδωλα, ὡς αἰχμάλωτος τοῦ Ἀσσοῦρβανπιάλ, ξαναγύρισε μετανοημένος στὴν πατρίδα Ἱερουσαλὴμ.

315 καὶ 316. *Καλέ μου, ἀνάγγειλέ μου* ὁ W. Διώρθωσα σε *καλέ μας, ἀνάγγειλέ μας*, ἀφοῦ δικαστὲς εἶναι κι ὁ Λύκος κι ἡ Ἄλεπού.

317. *Μὴν ἀλημονήσης* ὁ W. Διώρθωσα *μὴν τὰ λημονήσης*. Ἡ ἐπαναληπτικὴ ἀπαισιότητα.

320. *Τὸ νομοκόνονα* κ.λ. Τὰ τρία πρόσωπα τοῦ μύθου βρίσκονται σε βάρκα καὶ ταξιδεύουν. Ποῦ βρέθηκαν τὰ βιβλία, τὰ χαρτιά καὶ τὰ καλαμάρια ; Ὁ ποιητής φροντίζει μ' ἐπιμέλεια γιὰ τὴ συνέπεια μέσα στὸ ἔργο του. Ἄλλη τέτοια ἀντίφρασις μέσα στοὺς στίχους τῆς «Φυλλάδας» δὲ βρίσκεται. Παράκατω, στοὺς στίχους 474 καὶ 531, βλέπομε πῶς ἡ Ἄλεπού κι ὁ Λύκος ἔχουν ἀποσκευές.

474. *Ἄφρακα καὶ τὰ ροῦχα μου γεμάτο τὸ σακκὶ μου.*

531. *Ἐπήρε καὶ τὰ ροῦχα μας καὶ ἐξεγύμνωσέ μας.*

*Υποθέτω πῶς ὁ ποιητής μᾶς ἀφήνει νὰ καταλάβωμε, πῶς τὰ παραπάνω σύ-

νεργα τοῦ ἱεροξεριστικοῦ ἐπαγγέλματος βρίσκονταν πάντα μέσα στὰ σακκιά πού σήκωναν στούς νόμους τους, γιά νά χρησιμεύουν σ' ὦρα χρείας, ὅπως ναι τώρα.

324. Ἐγγράφος ὁ W. Τό ἄφηρα Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *ἐγγράφου*, πού δὲ φαίνεται νά ἔχει λέξη πραγματική.

325. *Λέν εἶχε τί ποιήση* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ) σημειώνει *δὲν εἶχε τί νά ποιήση*. Προτίμησα τὸ δεύτερο

327 - 342. Τὰ λόγια πού λέει ὁ Γαῖδαρος στὸ ξαγόμειά του ἔχουν κάτι τὸ πολὺ δραματικὸ μέσα στὴν κοιμικότητά τους. Ὑστερα ὁ σκληρὸς κι ἀπειλιχτος τρόπος πού δέχονται τὴν εἰλικρινῆ καὶ πονεμένη ἐξομολόγησή του τὰ δυὸ θηρία, μᾶς κάνει νά θυμηθοῦμε ὅ τι μάθαμε γιά τις ἀνάκρισες τῆς Ἰερῆς Ἐξέτασης. Ὁ ποιητὴς τῆς «Φυλλάδας», ἀκλουθώντας τὸ «Συναξάρι», κι αὐτὸς τίς ἰταλικὲς καθολικὲς πηγές του, καυτηριάζει κάτω ἀπὸ τὸ μανδύα τοῦ κομινοῦ τίς ἀντιχριστιανικὲς ἐνέργειες τῆς φοβερῆς ἐκείνης ὀργάνωσης τοῦ Μεσαίωνα

328. *Μέσα τὸ μεσάνυχτον* ὁ W. Διὴρθωσα στό. *Στόν κόπον ἔβανέ με* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ) σημειώνει *στόν κῆπον ἐπαιρνέ με*. Προτίμησα τὸ πρῶτο.

330. *Μαρουλόφυλλα* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *καὶ μαρούλια* μὲ τετρασύλλαβο τὸ *μαρούλια*, ἀλλὰ πάντα προτιμότερο ἀπὸ τὸ ἄτοπο *μαρουλόφυλλα*.

333. Ἄνυχος = ἐδῶ ἄσπληχνος, κακόφυχος.

334. *Κι ὡσὰν μὲ ἤθελεν ἰδεῖ* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ) σημειώνει *καὶ τὸ νά μὲ ἤθελεν ἰδεῖ* πού εἶναι προτιμότερο = μόλις μ' ἔβλεπε, μὲ τὴ σημασία τῆς ἀόριστης ἐπανάληψης.

336. *Καὶ πόνον τὰ πλευρά μου* ὁ W. Δὲ δείχνει τὴν κακὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀφέντη. Γι' αὐτὸ ὁ στίχος χρειάζεται πιστεύω κάποια διόρθωση.

342. *Καὶ μὲ τὰ κρίματά μου* ὁ W. Διὴρθωσα *σε κι ἐμὲ τὰ κρίματά μου*, πού ἴσως νά ἔχει μόνο ἓνας καλύτερος τρόπος γραφῆς τῶν ἰδίων λέξεων. Νόημα: Ὅπως πρὶν ἀλληλοσχωρεθήκατε σεῖς οἱ δυὸ, συχωρέστε κι ἐμένα τ' ἀμαρτήματά μου, τώρα πού τ' ἀκούσατε.

344. *Μάνητα* = μανία ὅπως καὶ σήμερα. Λέγεται *πιράλληλα* τὸ ὄρητα

345 - 350. Ἡ ἀπάντηση τῆς Ἀλεπούς εἶναι ἴσα - ἴσα κείνη πού χρειάζεται. Τῆς τὴν υπαγορεύει ἡ ὑπεροπλία κι ἡ ἀνάγκη νά δημιουργήσῃ τὴν ἐπιθυμητὴ ρήξη πού θὰ ἐπιτρέψῃ στὰ θηρία νά πραγματοποιήσουν τὸ σκοπὸ τους. Ἐξυπνα καὶ ταιριασιὰ στὴν περίσταση τὰ λόγια τῆς.

353 - 356. Καὶ στὴν ἀπάντηση τοῦ Γαῖδαρου βλέπομε τίς ἐκφραστικὲς ἰκανότητες τοῦ διασκευαστῆ.

358 - 360. Οἱ τρεῖς στίχοι δείχνουν, πὼς αὐτὸς διευθύνει τὴν ἀνάκριση κι ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐξουσία. Ἡ Ἀλεπού δὲν εἶναι παρὰ ὄργανό του.

361. Ἀφορισμένε ὁ W. Διὴρθωσα *σε ἀφορεσμένε*

369. *Κάμς νά τὸ κατέχης!* = κίτεχε! Πιρόκειται γιά συνηθισμένη μορφὴ τῆς προσταχτικῆς, πού συναντοῦμε συχνὰ στὴν κρητικὴ γραμματεία

372. *Τὸ μάτι βγαλμένον* ὁ W. Διὴρθωσα *σε τὸ μάτι σου βγαλμένον*.

Νά ναι κομμέν' ἢ χέρα σου τὸ μάτι σου βγαλμένον.

Ὁ στίχος παρέχει σαφὴ πληροφορία γιά τὴν ἐπιβολὴ τέτοιων ποινῶν. δηλ. τυφλώσεων καὶ ἀκρωτηριασμῶν, κατὰ τὸ μεσαίωνα, σύμφωνα μὲ γραπτὸς νόμους καὶ ἔθιμα βαρβαρικά.

375. Ὅμως δὲν ἔχει ἐδῶ τὸν τόπο του, γιατί δὲν ὑπάρχει ἀντίθεση μὲ τὰ παρὰπάνω. Διὴρθωσα *σε ὅπως μὲ χρονικὴ σημασία*. Νόημα: Μόλις ἀπάγγειλαν τὴ θανατικὴ του καταδίκη, πρῶτα ἀναστέναξε: *ὦ κακὴ ὦρα πού ἔτον!*

κι ὕστερα·

παρμερᾷ ὁ Γάδαρος τὸν Λύκο καὶ τοῦ λέγει.

381. *Δὲν θέλω νὰ τὸ κρύψω* στή φράση ὑπάρχει καὶ ἡ ἔννοια τοῦ *θέλω* καὶ ἡ ἔννοια ἐνὸς καθαρῶ ἄλλοτου. *Θέλω νά, θὲ νά, θὰ* - ἦταν οἱ τρεῖς διαδοχικὲς βαθμίδες, γιὰ νὰ φτάσωμε στὸ πάγκοινο σήμερα, μὰ ὄχι μοναδικὸ γιὰ τὸ σχηματισμὸ τοῦ μέλλοντος μόριο, *θὰ*. Λέγονται ἀκόμα κατὰ τόπους καὶ τὸ *θέλω νά* καὶ τὸ *θὲ νά*. Στὴν Κρήτη ἄμα ρωτοῦν, *λένε*: *Νὰ πᾶς θές*; = *θὰ πᾶς*; *Νὰ πᾶμε θέμε* (ἐκεῖα πού 'παμε); = *θὰ πᾶμε*; *Καὶ* στὴν ἀπάντηση: *Νὰ πάω θέλω* = *θὰ πάω*.

385. *Ἐγὼ ὁ W.* Διῶρθωσα σε *κι ἐγώ*. Δηλαδή ὅπως ὁ ἁμαρτωλὸς τῆς παρβολῆς τῶν δέκα ταλάντων, πού ἔκρυψε στή γῆ τὰ τάλαντα - χάρες πού τοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεός. *Εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνο* δηλαδή κατὰ τὴ δευτέρα παρουσία. Ἡ φράση παρμένη ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο.

386. *Σὰν ὁ W.* Ὁ Ξ. (Μ.) σημειῶνει *ὅς* πού φυσικὰ θὰ 'πρεπε νὰ γραφτῆ ὡς. Ἀλλὰ τὸ *σὰν* εἶναι προτιμότερο.

387. *Τὸ λοιπονιθές*. ἡ λέξη τούτη στή θέση τοῦ ἄπλου *λοιπὸν* σημειώνεται ἀπὸ τὸν Ξ (Μ.) καὶ φαίνεται παλιὰ καὶ γνήσια τοῦ διασκευαστῆ τῆς «Φυλλάδας». Ἀκούεται συχνὰ σήμερα ἀντὶ τοῦ σκέτου *λοιπὸν*, τὸ *λοιπὸν* ἢ τὸ *λοιπονίς*. Ἀλλὸ τὸ *λοιπονιθές* ὄχι. Φαίνεται κάπως *σὰν* ἐπέχταση τοῦ *τὸ λοιπονίς*. Ὁ W. γράφει τὸ *λοιπὸν ἂν θές*, πού, πιστεύω, εἶναι παραμόρφωση τοῦ *τὸ λοιπονιθές* καὶ τὸ ἀπόρριψα, ἂν καὶ ξενίζει λιγώτερο. Φαίνεται νὰ σχηματίστηκε κατ' ἀναλογία πρὸς τὰ *μαθές, ποθές* (= *πουθενά, ἀλλὰ καὶ κάπου* ἐκεῖα *ποθές* = ἐκεῖ κάπου), *ἐχθές, ὀπροχθές*.

392. *Ροπήν* ὁ βαρβαρισμὸς ἀντὶ *ριπήν*, συχνὸς καὶ σήμερα.

395. *Μὴ γνοὺς τὴν πονηρίαν* δανεισμένο ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα τὸ *μὴ γνοὺς*, πού χρησιμοποιεῖται δῶ σὰ θηλυκὸ ἀπὸ ἄγνοια τῆς γραμματικῆς.

406. *Ἐγροίκησε ὁ W.* Ὅμως χρειάζεται παρατακτικὸς, γιὰ τὸ Γαῖδαρος ἄκουσε γιὰ ὄρα τὸ Λύκο, *νὰ στέκη, νὰ τοῦ γελᾷ, νὰ τοῦ μουρμουρίζῃ, νὰ τοῦ λέγῃ μὲ τὰ γλυκὰ τὰ λόγια*, (ἀλλάζοντες ξαφνικὰ συμπεριφορά). Διῶρθωσα *ἐγροίκανε*, πού φαίνεται πὼς δὲν ἄρесе στοὺς μὴ Κρήτες ἀντιγραφεῖς καὶ τὸ *χάλασαν*. Εἶναι ὁμως γνήσιος παλιὸς τύπος κρητικὸς. Ἀπὸ τὰ πῶ καμικὰ μέρη τῆς «Φυλλάδας» — τούτη ἡ ξαφνικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ μεταβολὴ στή διαγωνιῇ τῶν θεριῶν ἀντίκρου στὸν πονηρότερο ἀπ' αὐτὰ Γαῖδαρο.

408. *Μοιρολόγια* ὁ W. πού εἶναι ὀλότελα ἄτοπο. Διῶρθωσα σε *μορολόγια* πού εἶναι καὶ παλαιογραφικὰ δικαιολογημένο καὶ λογικὰ στή θέση του.

410. *Νὰ σ' ἀβιζάρω τίποτες ἦρθα καὶ μὴ φοβᾶσαι!*

Ὁ Λύκος βιάζεται νὰ γνωστοποιήσῃ στὸ Γαῖδαρο τὴν ἀλλαγὴν καὶ τοῦ λέει: ἦρθα νὰ σοῦ πῶ κάτι, ὄχι γιὰ κακό σου, ὥστε θάρρος!

411. *Ἐχθές ὁ W.* πού δὲν εἶναι λογικὸ, ἀφοῦ ἡ συνέντευξη καὶ ἡ γνωριμία μεταξὺ τῶν δυὸ θεριῶν καὶ τοῦ Γαῖδαρου ἔγινε τὴν ἴδια μέρα. Διῶρθωσα σε *εὐθός*, πού εὐδοκᾷ λαμπρὰ τὸ νόημα. Εὐτὺς δηλαδή *σὰν* τέλειωσε ἡ διαδικασία, λέει ὁ Λύκος, κάλεσα τὴν Ἀλεπού, μιλῆσαμε ἰδιαιτέρη καὶ σε συχωρέσαμε γιὰ ὄλα. Ὁ Λύκος παραιοπαῖ τὰ σκληρὰ λόγια πού εἶπαν καὶ οἱ δυό, καὶ τὴ θανατικὴ καταδικαί πού τοῦ ἀπάγγειλαν. Τὰ ψέματα εἶναι χοντρά καὶ ἀδέξια εἰπωμένα. Μὰ ὁ Λύκος βιάζεται νὰ πετύχῃ τὸ σκοπὸ του καὶ δὲν κοιτάζει τίποτ' ἄλλο. Παραγνωρίζει ὀλότελα τὴν ἀντίληψη τοῦ Γαῖδαρου.

419. *Νὰ μὴν περάσῃ σήμερον* ὁ W. Διῶρθωσα σε *νὰ μὴν περάσῃ* ἢ *σήμερον*, πού ἴσως εἶναι ζήτημα γραφῆς. *Νὰ μὴν περάσῃ..* = δὲ θὰ περάσῃ (ἡ σημερινὴ

μέρα). Νά σοῦ τὸ δείξω = θὰ σοῦ τὸ δείξω.

420. *Τίποιες* = κάτι τί. *Θέλω νὰ σοῦ ζητήξω* = θὰ σοῦ ζητήξω κάποιον ἀντάλλαγμα.

421. *Νὰ μ' εὐλογήσης* = θὰ μ' εὐλογήσης.

422. *Νὰ μὴν τὸ μολογήσης ὁ W.* Διῶρθωσα *νὰ μὴν τὴν μολογήσας*, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ τὴ χάρη.

Στοὺς στίχους 423 καὶ 424 ἔχουμε τρεῖς φορὲς τὸ μέλλοντα ἔκφρασμένο μὲ ἀπλὸ *νά*. Ἔχουμε καὶ στὸ Ρωτόκριτο, ὅπου τὸ θὰ σπανίζει ἀκόμη πολὺ, τέτοιο σχηματισμὸ τοῦ μέλλοντα.

426. *Τὸν σφόνταλα* = τὸ λαιμό. (Κοίταξε γλωσσάριο).

437. *Τέτοια τοῖς ἐκατάστησε ὁ W.* Δὲν ξέρομε αἶγουρα, ἂν θπῆρχαν κατὰ τὸ δέκατο ἔχτο αἰῶνα στὴ χρήση τύποι τῆς δοτικῆς. Στὴ γραμματεία βρίσκονται ἀὰ στοιχεῖα λόγια. Διῶρθωσα τὸ *τοῖς* σε *τῶς* παλαιογραφικὰ πιθανόν. Ἐκατάστησε διῶρθωσα σε *ἐκατάστεσε*. Τὸ καταιστένω λέγεται ἀκόμη στὴν Κρήτη μὲ τὴν ἐδῶ σημασία τοῦ καταφέρνω (κάποιο παιγνίδι σε κάποιον).

438. *Νὰ σεβῶ ὁ W.* Ὁ τύπος ἀμφίβολος καὶ τὸ πιθανὸ νόημά του ἀταιριαστο, ἂν πρόκειται γιὰ τὸ *εἰσβαίνω* — *σεβαίνω*, ἀφοῦ ὅλοι κι ὁ Λύκος βρίσκονται πᾶνω στὸ πλοῖο. Διῶρθωσα σε *ν' ἀνεβῶ*. Ἡ πρῶμη κι ἡ πλῶρα σ' ὠρισμένα ἰστιοφόρα βρίσκονται λίγο ψηλότερα ἀπὸ τ' ἄλλα σημεῖα τοῦ πλοίου. Ψηλότερα θὰ πετύχαινε καλύτερα (ὅπως καὶ πέτυχε) τὸ σχέδιο τοῦ Γαϊδάρου, νὰ γρεμίσῃ τὸ Λύκο στὴ θάλασσα.

439. *Γονατιστὸ ὁ W.* Διῶρθωσα σε *γονατιστός*.

445. *Ἡ βουλομένη χάρη ὁ W.* Διῶρθωσα σε *ἡ βουλλωμένη χάρη* = τὸ σφραγισμένο, ἀπόρρητο χάρισμα.

447. *Κρεῖ τον ὁ W.* Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *κροῦ τον*. Καὶ τὰ δυὸ τύποι τοῦ κρούω. Τέτοιοι ὅμως τύποι τοῦ κρούω εἶναι ὀλότελα ἀνύπαρχοι, καί, χωρὶς αὐτὸ, τὸ *κροῦ τον* τοῦ Ξ. (M.) χαλνᾷει καὶ τὴ ρίμα. Διῶρθωσα σε *κρεῖ τον* = τὸν χρεῖ. Τὸ ρῆμα χρεῖω εἶναι συνηθέστατο στὴν Κρήτη. Θὰ χρεῖω τὸν τοῖχο· ἔχρισε καὶ ἤχρισε τὸ πιθάρι, γιὰ νὰ μὴν ξεθυμαίνει τὸ κρασί· χρεῖσε τὸν πυρόμαχο, γιὰτι αἰμώνουν οἱ σκόλες! Φαίνεται πὼς οἱ παλιοὶ ἀντιγραφεῖς, μὴ νιώθοντας τὴ λέξη, τὴ μετέτρεψαν κι ἔμεινε στὶς ἔκδοσες τὸ λάθος, ὅπως καὶ σε τόσες ἄλλες περιπτώσεις.

449. *Νὰ τόνε πνίξῃ θελεῖ ὁ W.* Διῶρθωσα σε *μέλλει*. Ἀποφεύγεται μὲ τὴ διῶρθωση ἢ ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης ἀπάνω στὴν ὁμοιοκαταληξία. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ μέλλοντα μὲ τὸ ρῆμα μέλλω — συχνότατος ἀκόμη στὴν Κρήτη. Λέμε: Ἴντα μέλλει νὰ γενῆ; Ἴντα τοῦ μέλλεται νὰ πάθῃ! κ.λ.

451. *Καὶ εἶδεν ἢ κυρὰ Ἀλουποῦ ὁ W.* Διῶρθωσα σε *Σὰν εἶδεν ἢ κερὰ Ἀλουποῦ*.

456. Ἐξωματίζουκῶνει καὶ ξεματίζουκῶνει ἢ ξεματίζουρῶνει λέγεται γιὰ τὰ ζῶα τοῦ εἴδους, ἅμα βρίσκονται σ' ὄργασμό. Ἡ λέξη ἔτυμολογικὰ πρέπει νὰ συναφθῇ μὲ τὸ πανελλήνιο ματσούκι.

458. *Μπουσδουγένι*· ἀβέβαιης ἔτυμολογίας καὶ σημασίας ἢ λέξη. Πιθανὸ νὰ ᾔχη σχέση μὲ τὸ πόσθη. Ἀναφέρεται καὶ στὸ «Συναξάρι», ἀπ' ὅπου τὴν πήρε ὁ διασκευαστὴς τῆς «Φυλλάδας». Ἴσως πρόκειται γιὰ ὄπλο. *Νὰ τὴν δώσῃ* ἢ σιταϊκὴ τὴν ἀντὶ δοτικῆς — χρῆση σπάνια στὴν Κρήτη, ὅπου ἡ γενικὴ κατὰ κανόνα ἀντικαθιστᾷ τὴ δοτικὴ. Πέσ' το τοῦ πατέρα σου· δῶσ' το τοῦ Γιώργη· γράψε τῆς μάνας σου· ἄκουε τῶ γονέω σου! Διῶρθωσα σε *πῆς*.

475. *Μόναι ὁ W.* Θὰ πρέπει νὰ γραφτῆ *μόνε*. Στὴν Κρήτη — ἄγνωστο.

Διόρθωσα σε *μόνο*.

487. *Πῶς ὑπάγεις*; = πῶς πᾶς στήν ὑγεία σου; Τὸ ρῶτημα λέγεται ἀπὸ τὴν Ἄλεπού σαρκαστικά.

488. *Πῶς κατατάγης*; = πῶς ἡσύχασες ἔτσι ξαφνικά; Κωμικά τὰ ρωτήματα τῆς Ἄλεπούς. Τὸ κατατάσσω (κατατάσσομαι) — συχνότατα καὶ σήμερο. Λέγεται γιὰ ἓνα πολὺ ἄταχτο παιδί, πῶς δὲν κατατάσσει! = δὲν ἡσυχάζει μιὰ στιγμή! Τὸ μέσο δὲν εἶναι στὴ χρήση, μὰ ἡ σημασία τοῦ παθητικοῦ ἀόριστου σαφής.

490. *Κι ἀπὸ τὴν σήμερον ποσῶς* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *κι ἀπὸ τὴν σήμερον μεροῦ*, πού εἶναι εἶδος παρήχησης λογοπαιχτικῆς, ὅπως τὸ κοινὸ *τὴ σήμερον ἡμέρα*. Προτίμησα τὴ γραφὴ τοῦ W., γιὰτὶ δὲν παραξενεύει, ἂν καὶ ἡ ἄλλη γραφὴ δὲν εἶναι *κι* δλότελα ἀπορριψίμη. *Μὴ παντυχαίνεις* ὁ W. Διόρθωσα σε *μὴ παντεχαίνεις*, γιὰτὶ πιστεύω, πῶς πρόκειται γιὰ ἔχταση τοῦ (ἀ)παντέχω = περιμένω. Παντυχαίνω ρῆμα δὲν ὑπάρχει.

Ἀπὸ τὸ στίχο 503 ἴσαμε τὸ τέλος οἱ συνεταιροὶ ρίχνουν ὁ ἕας στὸν ἄλλο τὶς εὐθύνας τῆς συμφορᾶς τους, πρᾶμα πού ἀποτελεῖ καὶ τὸν ἠθικὸ ἐπίλογο τοῦ μύθου.

504. *Κοντραπάντα* ὁ W. Διόρθωσα σε *κονταμπάντα*.

508. *Μαθητεύτρα* ὁ W. Στὸ στίχο 104 ἔχομε *μαθεύτρα* ὁ W. Ἡ σημασία καὶ τῶν δυὸ τύπων τῆς λέξεως εἶναι μιὰ. Ἡ Ἄλεπού περιφρανεύεται πῶς ἔκαμε δασκάλα τοῦ βασιλιᾶ Λέου τοῦ Σοφοῦ. Ὁ Krumbacher φαντάζεται πῶς οἱ λέξεις σημαίνουν *μαθήτρια*. Ὁ σοφὸς νεοελληνιστὴς δὲν εἶχε τὸ αἶσθημα τῆς γλώσσας, πού θὰ τὸν ὠδηγοῦσε μὲ ἀσφάλεια σιτὴ σωστὴ κατανόηση. Τὸν γέλασε ἡ ταυτότητα τῆς ρίζας στίς λέξεις *μαθεύτρα*, *μαθητεύτρα* καὶ *μαθήτρια*.

510. *Φραντζιασμένη* μὲ τὴ γαλλικὴ ἀρρώστεια, τὴ σιφιλίδα. Ἦταν φαίνεται γνωστὴ ἀπὸ τότε *κι* ἴσως ἀναφέρεται μιὰ φουρὰ στὸ Στέφανο Σαχλίκη.

511. *Ἐξεμνάσιες* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *ἐξεμαύλισες*, πού τὸ προτίμησα.

521. *Καλὰ καὶ* ἀντιθετικὴ ἢ ἔνδοτικὴ πρόταση εἰσάγουν οἱ δυὸ λέξεις. Σήμερο λέγεται *ἂν καλὰ καὶ* πού θυμίζει τὸ ἰταλικὸ *sebbene*.

523. *Εἶδε πολλὴν τὴν ἀδικιὰ καὶ τὴν κακοφανιὰ μας* ὁ W. *Εἶδ' ὁ Θεὸς τὴν ἀδικιὰ καὶ τὴν κακογνωμιὰ μας* σημειώνει ὁ Ξ. (M.). Τὸ δεύτερο προσιμότερο ἀπὸ κάθε ἄποψη *κι* τὸ προτίμησα. Ἡ λέξις *κακοφανιὰ* μοῦ φαίνεται ὀλότελα ἀνύπαρχτη.

524. *Τὴν ἀπολιάν* ὁ W. Εἶναι πολὺ μαλακὸς ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς δράσης τῶν θηρίων *κι* εἶναι ἀδύνατο νὰ ἔγραψε ἔτσι ὁ διασκευαστὴς τῆς «Φυλλάδος». Διόρθωσα σε *ἀνομιαν*.

525. *Τοῦ ἔδωκαν* ὁ W. Διόρθωσα τοῦ *ἔθωκεν*.

527. *Νὰ μᾶς καταμυτώσῃ* ὁ W. Πιστεύω, πῶς ἡ λέξις δὲ σχετίζεται μὲ τὴ μύτη παρὰ μὲ τοὺς μίτους, τὶς κλωστές = νὰ μᾶς καταμπλέξῃ, νὰ μᾶς καταμπερδέψῃ. Ὁ μίτος, τὸ δίμιτο κ.λ. κοινότατα στήν Κρήτη.

533. *Καὶ μὲ τὴν φρόνησίν του* ὁ W. πού δὲν εὐδοῶνει τὸ νόημα. Διόρθωσα *καὶ εἰς τὴν φρόνησίν σου*.

536. *Πρέπει σου, τοῦτο πῶκαμες* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *πρέπει σ' εἰοῦτο πῶκαμες*, πού εἶναι καλύτερο.

Γ Λ Ω Σ Σ Α Ρ Ι Ο

Τ Ω Ν Ι Δ Ι Ω Μ Α Τ Ι Κ Ω Ν, Ξ Ε Ν Ω Ν, Κ. Λ. Λ Ε Ξ Ε Ω Ν

Ἀβιζάρω και Ἀβιζέρω = εἰδοποιῶ, πληροφοροῦ. Ἀπό τὸ Ἰταλικὸ *avvisare* μετὴν ἴδια σημασία.

Ἀδεια, ἡ = εὐκαιρία. Πάντοτε δισύλλαβο.

Ἀμπώθω, μπώθω, θάμπώξω, ἔμπωξα και ἤμπωξα = σπρώχνω, ὠθῶ, ἀπωθῶ.

Ἀναθυβάνω και Ἀναθυβάλλω = μιλῶ γιὰ κάτι περασμένο, ἀναφέρω. Οὐσιαστικὸ Ἀθυβολή. Ἡ λέξη σχηματισμένη μετὸ συμφυρμὸ τοῦ ἀναμνησκόμαι μετὸ θυμοῦμαι.

Ἀνατιμώνω = ἀτιμάζω μετὸ λόγια, προσβάλλω, βρίζω.

Ἀπεις = ἀφοῦ. Φέρεται και ἀπείτοις. Ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα *επει*, *επει τοι*.

Ἀπελατίκι(ον), τὸ = ὄπλο ποὺ κρατοῦσαν οἱ ἀπελάτες στὸ βυζαντινὸ στρατό.

Ἦταν ξύλινο και εἶχε σχῆμα κορύνας.

Ἀπλώνω = ἀπλώνω τὸ χέρι γιὰ νὰ πιᾶσω κάτι.

Ἀπομυρώνω = μυρώνω στὸ τέλος τῆς ἐξομολόγησης. Γίνεται τῆ Μεγάλῃ Τετάρτῃ, ὅταν οἱ πιστοὶ ἐτοιμάζονται γιὰ τὴ μετάληψη.

Ἀποσώνω = φτάνω σ' ἓνα τέρμα, σ' ἓνα σκοπὸ. Ἀλλὰ και δίνα ἀπόκριση.

Βιγλίζω = κρατῶ βάρδια, φυλάσσω ἔνοπλος. Παράγωγο τοῦ βίγλα, (ἰταλικὰ *vigila*) = σκοπὸς, φρουρός.

Βουλλώνω = σφραγίζω κάτι κλειστὸ, ἀσφαλίζω μετὸ σφραγίδα. Ἀλλὰ και ἀπλᾶ σφραγίζω.

Βούλομαι = θέλω, ἐπιθυμῶ, ὅπως στὰ ἀρχαῖα.

Γράμμα, τὸ = περιληπτικὰ τὰ γράμματα, ἡ παιδεία.

Γροικῶ = ἀκούω, ἀλλὰ και καταλσβαίνω, ὅπως τὸ Ἰταλικὸ *intendere*.

Δαμάκι = λιγάκι. Ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο δάγμα δάγματος = δαγκωνιά.

Διάφορο, τὸ = τὸ ἐμπορικὸ κέρδος, ὁ τόκος δανεικῶν χρημάτων.

Εἰς μὴ = μετὰ μίᾶς. Προγενέστερος τύπος τοῦ ζειμιὸ και μεταγενέστερος τοῦ εἰς μίαν = «διὰ μίᾶς».

Ἐνδύω = ἐπενδύω μετρητὰ, ἀγοράζω ἀκίνητα ἢ ἐμπορεύομαι γιὰ κερδοσκοπία.

Ἐξαγορία, ἡ = ξαγόρεμα, ξεμολόγημα, ἐξομολόγηση.

Ἐξωματίζουκῶνει ἢ ξεματίζουκῶνει = γιὰ ὑποζύγια οὐ βρισκονται σὲ ὄργανο.

Θαρωῶ = βασίζομαι, ἔχω θάρρος σε κάποιον Ἀλλὰ και νομίζω.

Θρύβω = θρυμματίζω, κομματιάζω. Κατὰ τὸ ἀρχαῖο θρύπτω, θρύπτομαι.

Κακομάζαλος = κακότυχος, κακοτυχεμένος, κακορίζικος. Ἡ λέξη δὲ λέγεται πιά, μετὰ βρίσκεται στὰ κείμενα πολὺ συχνὰ κι εἶναι ἄγνωστης ἐτυμολογίας.

Κανακίζω = χυιδεύω μετὸ χέρι ἀνθρώπους και ζῶα. Ἀγνωστης ἐτυμολογίας.

Καταλόγι, τὸ = διήγηση, ἀνέκδοτο. Κατὰ τὰ παραλόγι, παραλογή, παραλαγή.

Κατασβολώνω και ἀπλᾶ σβολώνω = κάνω κάποιον ἀνάπηρο ἀπὸ τὸ ξύλο, ξεκάνω στὸ ξύλο.

Κατασταινῶ = καταφέρνω, φέρνω σε τέλος κάτι δύσκολο ἢ δυσάρεστο. «Μοῦ κατάστεισε μετὰ δουλειά!»

Κατατάσσω, ἐκατάταξα = ἡσυχάζω ὕστερα ἀπὸ μεγάλη ταραχή. Ὁ παθ. ἀόρ. β' ἐκατατάγηκα δὲ λέγεται, μετὰ τὸ νόημά του εἶναι σαφές. Πῶς ἐκατατάγησ; = πῶς, ὕστερα ἀπὸ τόσα σκέδια, νὰ φᾶς τὸ γάϊδαρο και νὰ πάρῃς τὸ χάρισμά του, τώρα ἡσύχασες;

- Κοντεύω* καὶ τὸ ἀπρόσωπο *κοντεύει*, *ἐκόντισε* = παρὰ λίγο νά . . . Π. χ. Ἐκόντισε νά πέσω = παρὰ λίγο νά πέσω.
- Κοντραμπάνια*, τὰ = λαθρεμπόρια. Ἐκ τὸ ἰταλικὸ *contrabbando*. Ἐδῶ πονηριές, καλπονόθεψες, ματσαράγκες.
- Κοπανιά*, ἡ = χτύπημα δυνατὸ. Κοινότατο καὶ τὸ κοπανίζω στὴ σημασία τοῦ δέρνω.
- Λιμιώνας*, ὁ = λιμάνι.
- Λοιπονιδές* = λοιπόν. Κοίταξε σημείωση στίχου 387.
- Λωβός* = λεπρός. Λέγεται καὶ *λουβιάρης*. Ἐδῶ μὲ τὴ σημασία τοῦ μυσλοκομμένος, βλιάκας, ἡλίθιος.
- Μαγαρισμένος* = ἀκάθαρτος σωματικὰ καὶ ψυχικὰ. Ἡ λέξις ἀκούεται ἀκόμα συχνότατα σὰ βρισιά.
- Μαθητεύομαι* = «διαπαιδαγωγοῦμαι», σπουδάζω, γίνομαι ἄνθρωπος.
- Μακελεύω* = σκοτώνω, ξεκάνω. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *macellare* = σκοτόνω ἐπὶ ζώων, σφάζω. Λέμε καὶ *μακελλάρης* = ὁ σφάχτης, ὁ δήμιος. Ἰταλικά *macellaio*.
- Μαγούλι* = κερσοστάτης τῆς ἐκκλησιᾶς.
- Μαυλίζω* = διαφθείρω μὲ ταξίματα. Λέμε καὶ *μαυλιστής*, *μαυλίστρα*.
- Μεταγνώθω* = μετανιώνω. Ἐκ τὸ μεταγιγνώσκω.
- Μολογῶ* = δίδω μαρτυρία, καταγγέλλω. Λένε τὰ παιδιά μεταξύ τους. Μὴ μὲ μολογήσης! = μὴ μὲ μαρτυρήσης! Ἐδῶ στὴν ἄλλη του σημασία, τοῦ παραδέχομαι, ὁμολογῶ.
- Μοναῦτα* = εὐτύς, μὲ τὸ πρῶτο. Δὲ λέγεται σήμερα.
- Μονιάρων* καὶ *ὀλομονιάρων* = μαζί, ὅλα μαζί, χῆμα τὰ λόγια κι οἱ βρισιές.
- Μπαλλόττια*, ἡ = τὸ σφαιρίδιο ποὺ χρησιμοποιοῦν στίς ἐκλογές, ὁ ψῆφος. Ἐκ τὸ ἰταλικὸ *ballotta*. Πρβλ. καὶ τὸ γαλλικὸ *ballottage*.
- Μπουμπάρδα*, ἡ = τὸ κανόνι.
- Μπουδουγένι*, τὸ = ἄγνωστη ἡ ἔτυμολογία κι ἡ σημασία τῆς λέξεως. Ἴσως μέλος τοῦ κορμιοῦ. Τὸ πρῶτο συνθετικὸ θυμίζει τὸ πόσθη. Ὅσο ξέρω, δὲ φέρεται σ' ἄλλα κρητικὰ κείμενα ἐκτός ἀπὸ τὴ «Φυλλάδα» καὶ τὸ «Συναξάρι».
- Νοβέλλα* = περιπέτεια, κακοτυχία. Ἐκ τὸ ἰταλικὸ *novella* = διήγηση, διήγημα, νουβέλλα.
- Ξεβγάνω* = ἐξοντώνω, σκοτώνω, βγάζω ἀπὸ τὴ μέση. Πσθητικὸ του εἶναι τὸ ξεβγαίνω. Τὸ πρῶτο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐκβάλλω· τὸ δεῦτερο ἀπὸ τὸ ἐκβαίνω.
- Ξελαιμίζω* = κόβω τὸ λαιμὸ κάποιου, σφάζω, σκοτώνω. Τὸ λένε καὶ γιὰ μιὰ πρακτικὴ θεραπεία τοῦ λαιμόπονου. «Ξέρει καὶ ξελαιμίζει!»
- Ξυλοσφῶ* = φιλοσφῶ χωρὶς νά εἶναι δουλειά μου.
- Ὀμνέω* = ὀρκίζομαι. Ἀπὸ τὸ ὄμνυμι, ὅπως καὶ τὰ ὁμάνω, ἄμνόγω, ὁμνέω, μνέω.
- Ὀρδιναί* = ταχτοποίηση, διευθέτηση, ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *ordine*.
- Ὀρδιναίζω* = ταχτοποιῶ, διευθετῶ, ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *ordinare*.
- Ὀρέγομαι* καὶ *ρέγομαι* = εὐχαριστοῦμαι, «τέρπομαι». Κυριολεκτεῖται στὴ φυσικὴ τέρψη. Ἀλλὰ καὶ γενικὰ μοῦ ἀρέσει κάτι. «Πῶς τόνε ρέγομαι νά μιλή!»
- Παραμερῶ* = παραμερίζω κάποιον, μὲ ἐνεργητικὴ σημασία. Παίρνω κάποιον κατὰ μέρος γιὰ νά τοῦ μιλήσω.
- Παταρμά*, τὰ = οἱ προσευχές, κατέχταση ἀπὸ τὴν κυριακὴ προσευχή. Ἡ λέξις

σημαίνει καὶ τὸ κομπολόι ποὺ κρατοῦν οἱ ἱερωμένοι, ἀλλὰ ἡ τέτοια χρήση τῆς ὄχι γενική.

Πιδεξέομαι καὶ *πιδεξέομαι* = κάνω κάτι μ' ἐπιδεξιότητα. Βάζω κάτι σε τάξη μὲ μαστοριά, καταφέρνω.

Πίτροπος = ἀντιπρόσωπος, ἀντικαταστάτης.

Ποδότας = πιλότος, τιμονιέρης ἱστιοφόρου. Ἰταλικῆς προέλευσης ἢ λέξη.

Πονέντες = δυτικός ἄνεμος. Ζέφυρος. Τὰ δυτικά, «αἱ δυσμαί». Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *ponente*.

Πράσσω = δίνω καὶ παίρνω, συναλλάσσομαι, ἔχω σχέσεις μὲ ἄλλους, φιλικές, ἐμπορικές, κ.λ. Παροιμία: «γιατὶ πράξε καὶ μετάπραξε, γι' ἀποὺ τὸν κόσμο λεῖπε!»

Σάν = ὄπως καὶ ὅταν, μὲ τὴ χρονική καὶ μὲ τὴν τροπική σημασία.

Σκιός, τὸ = σκιά, ἥσκιος, ἥσκιομα.

Συβάζομαι = ἔρχομαι σε συμφωνία με κάποιον. Ἀλλὰ καὶ «συγκατανεύω», συμφωνῶ γιὰ κάτι ποὺ μοῦ ζητοῦν.

Σφόντυλας, ὁ = σπόνδυλος (μ' ἐναλλαγή ἀνάμεσα στ' ἀντίστοιχα φ - π καὶ τ - δ) λαϊμός, ὅπου ὁ πρῶτος σπόνδυλος κι ἡ κορφὴ τῆς σπονδυλικῆς στήλης.

Συντυχαίνω = μιλῶ, κουβεντιάζω.

Τραμοννιάνα, ἡ = ὁ βορρῆς κι ὁ βόρειος ἄνεμος. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *tramontana*.

Τσιλιμπουρδῶ = ἀόριστη ἢ σημασία του. Τὰ δυὸ συνθετικά του φανερώνουν ἀκατονόμαστες φυσικὲς λειτουργίες. Συμπεριφέρομαι μὲ ἀναίδεια, μὲ βαναυσότητα κ.τ.τ.

Φραντσιασμένος = ἴσως ὁ ἄρρωστος ἀπὸ τὸ *mal de France*. Ὑπάρχουν ἔνδειξες, πὼς ἦταν ἀπὸ τότε γνωστὴ ἢ σιφιλίδα.

Φρενίτης = τρελλός, μανιακός, «ἐκτὸς ἑαυτοῦ».

Χρίω, *χρίσω*, *ἔχρισσα* καὶ *ἤχρισσα* = ἀλείφω, «ἐπιχρίω», πασαλείβω.

Χύση, ἡ = ἡ ἀβαρία, τὸ ρίξιμο στὴ θάλασσα μέρους τοῦ φορτίου τῶν πλοίων γιὰ ἀλάφρωμα σ' ὦρα φουριούνας.

Χωρῶ = μπαίνω κάπου λεύτερα, δικαιωματικά, μὲ χωρεῖ ὁ τόπος.

ᾠσσι = ὄσπου.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ